ISSN 1300-6171

Erciyes

Aylık Fikir Sanat Dergisi

Barbarossa Harekatı (1941) ve Blitzkrieg'in Sınırları

Yıkımın İçinde Hayata Tutunan İnsanlar (Bayırbucak Yeniden Nasıl Ayağa Kalkar?)

Malazgirt Zaferi

Siyasetin Toplumsal Grameri: İnsan, Devlet ve Millet Arasında Demokratik Meşruiyetin İnşası

Siyasetin öznesi insan,
nesnesi devlet, yüklemi demokrasi,
cümlesi ise millettir.
Devlet BAHÇELİ

YIL: 49 SAYI: 585 EYLÜL, 2026

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi
(Ulusal Hakemli Dergi)
ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Âlim GERÇEL
Genel Yayın Müdürü
Ömer BÜYÜKBAŞ
Genel Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ
Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet BİLGEHAN
Halkla İlişkiler
Mehmet ÇAYIRDAĞ
Yaşar ELDEN
Düzenleyiciler
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Doç. Dr. Ahmet KAYASANDIK,
Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN.

HAKEM HEYETİ
Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniv.)
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Hacı Bektaş Veli Üniv.
Prof. Dr. Kemal GÖDE (Süleyman Demirel Üniv. Emekli)
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Niğde Ömer Halisdemir Üniv.)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniv., TDK Bşk.)
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Üniv. Emekli)
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi, Emekli)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Ege Üniversitesi, Emekli)
Prof. Dr. Ali YAKICI (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)
(Not: Ünvan ve Soyadlarına göre alfabe sırasıyla)

Yazışma Adresi
Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 532 725 37 13 -0 352 231 73 03

İdare Yeri
Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ
Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com.tr
E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
alimgercel@gmail.com

YIL: 49 ✶ SAYI: 585 ✶ Eylül, 2026

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Barbarossa Harekatı (1941) ve Blitzkrieg'in Sınırları
Şamil ÖZTÜRK
Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU.....1

Siyasetin Toplumsal Grameri: İnsan, Devlet ve Millet Arasında Demokratik Meşruiyetin İnşası
Gülsen BİLGEHAN.....9

Yıkımın İçinde Hayata Tutunan İnsanlar (Bayırbucak Yeniden Nasıl Ayağa Kalkar?)
İsmet BOZOĞLAN.....17

Malazgirt, Bir Milletin Tarihe Uyanışı
Bedrettin KELEŞTEMUR.....29

Elmalı (Şiir)
Coşkun BOLAT.....20

Dizgi ve Tasarım
Mehmet BİLGEHAN
Hakan TOPUZOĞLU
www.erciyesdergisi.com.tr
İnternet Sayfasında Yayınlanmaktadır.
İndirme ücretsizdir, satılmaz!
Yazılarınızı
E-posta: mebilgehan@gmail.com

BARBAROSSA HAREKATI (1941) VE BLİTZKRİEG'İN SINIRLARI*

ŞAMİL ÖZTÜRK **-NESLİHAN ALTUNCUOĞLU***

Öz

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Alman Silahlı Kuvvetleri'nin Polonya, Fransa ve Balkanlar'da kısa süre içerisinde elde ettiği askerî başarılar, Blitzkrieg doktrininin modern savaşın en etkili harekât anlayışlarından biri olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bununla birlikte 22 Haziran 1941 tarihinde başlayan Barbarossa Harekâtı, söz konusu doktrinin farklı coğrafi, askerî ve lojistik koşullar altında uygulanabilirliğini sınayan en kapsamlı örneklerden biri olmuştur. Bu çalışma, Barbarossa Harekâtı'nın Blitzkrieg doktrininin operasyonel sınırlarını hangi yönleriyle ortaya çıkardığını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada tarihsel analiz yöntemi benimsenmiş; konuya ilişkin Türkçe ve yabancı literatür birlikte değerlendirilmiş, temel eserler, hakemli makaleler, dönemin gazeteleri ve resmî askerî yayınlardan yararlanılmıştır. Çalışmada, Barbarossa Harekâtı kronolojik bir savaş anlatısı şeklinde ele alınmak yerine, Blitzkrieg'in başarısını mümkün kılan temel unsurların harekât sürecinde hangi nedenlerle sürdürülemediği analiz edilmiştir. Bu kapsamda Alman harekât planlamasının varsayımları, lojistik sistemin sınırları, operasyonel derinliğin genişlemesi, Sovyetler Birliği'nin askerî kapasitesini yeniden üretebilme kabiliyeti ve Luftwaffe'nin değişen operasyonel rolü bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda Barbarossa Harekâtı'nın Blitzkrieg doktrinini tamamen geçersiz kılan bir süreçten ziyade, doktrinin başarı koşullarının belirli operasyonel ve lojistik şartlara bağlı olduğunu ortaya koyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle Barbarossa Harekâtı, Blitzkrieg'in başarısız olduğu ilk örnekten çok, doktrinin uygulanabilirlik sınırlarını görünür hâle getiren tarihsel bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İkinci Dünya Savaşı, Alman Harekât Doktrini, Blitzkrieg, Barbarossa Harekâtı, Luftwaffe.*

The Barbarossa Operation (1941) and The Limitatıons of Blitzkrieg

Abstract

The rapid military successes achieved by the German Armed Forces in Poland, France, and the Balkans during the early years of the Second World War led to the Blitzkrieg doctrine being regarded as one of the most effective operational concepts of modern warfare. However, Operation Barbarossa, launched on 22 June 1941, became one of the most comprehensive cases testing the applicability of this doctrine under different geographical, military, and logistical conditions. This study aims to examine the ways in which Operation Barbarossa revealed the operational limitations of the Blitzkrieg doctrine. The study adopts the historical analysis method and evaluates both Turkish and foreign literature on the subject, drawing upon major scholarly works, peer-reviewed articles, contemporary newspapers, and official military publications. Rather than presenting Operation Barbarossa as a chronological account of the war, the study analyses the reasons why the fundamental elements that enabled the success of Blitzkrieg could not be sustained during the course of the campaign. In this context, the assumptions underlying German operational planning, the limitations of the logistical system, the expansion of operational depth, the Soviet Union's ability to regenerate its military capacity, and the changing operational role of the Luftwaffe are evaluated through a holistic approach. The findings indicate that Operation Barbarossa did not completely invalidate the Blitzkrieg doctrine; rather, it demonstrated that the doctrine's conditions for success depended on specific operational and logistical circumstances. In this respect, Operation Barbarossa is regarded not as the first example of the failure of Blitzkrieg, but as a historical turning point that revealed the operational limitations of the doctrine.

Keywords: *Second World War, German Operational Doctrine, Blitzkrieg, Operation Barbarossa, Luftwaffe*

* *Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU danışmanlığında yürütülmekte olan ve Şamil Öztürk tarafından hazırlanan "İkinci Dünya Savaşı'nda (1939-1945) Blitzkrieg Doktrini ve Luftwaffe" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

** *Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri/TÜRKİYE, E-Posta: oezturksamil@gmail.com, ORCID: 0009-0004-6076-0877, RORID: https://ror.org/047g8vk19.*

*** *Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, E-Posta: altuncuoglu@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3244-5077, RORID: https://ror.org/047g8vk19.*

Giriş

İkinci Dünya Savaşı, yalnızca devletler arasındaki güç mücadelesinin ulaştığı en geniş ölçekli askerî çatışmalardan biri değil, aynı zamanda modern harekât anlayışlarının savaş alanındaki etkinliğini sınayan tarihsel bir laboratuvar niteliği taşımaktadır. Savaşın ilk yıllarında Alman Silahlı Kuvvetleri'nin Polonya, Batı Avrupa ve Balkanlar'da kısa süre içerisinde elde ettiği başarılar, askerî tarih literatüründe büyük ölçüde Blitzkrieg kavramı etrafında değerlendirilmiş; bu başarıların yüksek hareket kabiliyeti, kuvvet yoğunlaştırması ve kara ve hava koordinasyonuna dayanan yeni bir harekât anlayışının ürünü olduğu yönünde geniş bir kabul oluşmuştur.

Robert M. Citino, Alman harekât geleneğinin tarihsel sürekliliğini değerlendirirken bu başarıların tesadüfi olmadığını, uzun bir tarihsel süreç içerisinde gelişen operasyonel düşüncenin bir sonucu olduğunu belirtmektedir.[1] Alman ordusunun Polon-

[1] Robert M. Citino, The German Way of War: From the Thirty Years' War to the Third Reich, University Press of Kansas, Lawrence 2005, s. 298.

ya Seferi'nde elde ettiği hızlı ilerleyiş, yalnızca yabancı gözlemcilerin değil, dönemin Türk basınının da dikkatini çekmiş; harekâtın sürati ile hava kuvvetlerinin kara birlikleriyle koordineli kullanımı, gazetelerde savaşın karakterini değiştiren gelişmeler arasında değerlendirilmiştir.[2] Benhür ve Aydın'ın Türk basını üzerine gerçekleştirdiği inceleme de, Alman harekât yönteminin Türkiye'de yakından takip edildiğini ve özellikle Polonya Seferi'nin modern savaş anlayışına ilişkin değerlendirmelerde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.[3] Bununla birlikte aynı doktrinin 22 Haziran 1941'de başlayan Barbarossa Harekâtı sırasında beklenen stratejik sonucu sağlayamaması, Blitzkrieg'in uygulanabilirliği üzerine yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. David Stahel'e göre Barbarossa, Alman ordusunun daha önceki harekâtlarda karşılaşmadığı ölçekte askerî ve lojistik sorunları görünür hâle getirerek doktrinin sınırlarını ortaya koyan ilk büyük sınav olmuştur.[4]

Bu çerçevede Barbarossa Harekâtı, yalnızca Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı giriştiği en büyük askerî operasyon olarak değil, aynı zamanda Blitzkrieg doktrininin uygulanabilirlik sınırlarının gözlemlenebildiği ilk kapsamlı örnek olarak değerlendirilmelidir. Nitekim harekâtın ilk haftalarında elde edilen geniş çaplı kuşatma başarılarına rağmen operasyonun ilerleyen safhalarında ortaya çıkan lojistik güçlükler, cephe derinliğinin beklenenden çok daha hızlı genişlemesi, Sovyet askerî kapasitesinin sürekli yeniden üretilebilmesi ve hava desteğinin önceki harekâtlardaki yoğunluğunu koruyamaması, doktrinin yalnızca başlangıç safhasındaki başarısıyla açıklanamayacak daha karmaşık bir tabloyu ortaya çıkarmıştır. Türk askerî tarih yazınında da Barbarossa'nın yalnızca askerî sonuçları değil, Alman planlamasının varsayımları ile sahadaki gerçeklik arasındaki uyumsuzluk üzerinde duran değerlendirmeler dikkat çekmektedir.[5]

Blitzkrieg üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, literatürün önemli bir bölümünün doktrinin ortaya çıkışı, teorik temelleri ve Polonya ile Fransa seferlerindeki başarısı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Heinz Guderian'ın zırhlı birlik anlayışı, Hans von Seeckt'in Reichswehr reformları veya Luftwaffe'nin yakın hava desteği gibi unsurlar, doktrinin oluşum sürecini açıklayan çalışmaların merkezinde yer almaktadır. Türk literatüründe de Blitzkrieg, bütünüyle yeni bir savaş anlayışından ziyade Alman hareket harbi geleneğinin modern mekanize unsurlar ve hava gücüne uyarlanmış biçimi olarak değerlendirilmektedir.[6] J. P. Harris, Blitzkrieg kavramının savaş sonrasında geriye dönük olarak sistemleştirildiğini ileri sürerek kavramın tarih yazımındaki kullanımına eleştirel yaklaşmaktadır.[7] Benzer şekilde R. L. DiNardo da Alman zırhlı birlik doktrinine ilişkin yaygın kabullerin, çoğu zaman kurumsal gelişim sürecini ikinci planda bırakan indirgemeci yorumlara dayandığını ifade etmektedir.[8] Buna karşılık Barbarossa Harekâtı'nı doğrudan Blitzkrieg'in sınırları perspektifinden ele alan çalışmalar içerisinde; stratejik kararlar, iklim koşulları, Sovyet direnişi ve lojistik yetersizlikler gibi unsurların farklı ağırlıklarla ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada ise söz konusu gelişmeler tek başlarına değil, Blitzkrieg'in temel varsayımlarını aynı anda zorlayan ve birbirini tamamlayan süreçler olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada Blitzkrieg kavramı, Alman ordusu tarafından resmî adı ve sınırları kesin biçimde belirlenmiş müstakil bir doktrinden ziyade; hareket kabiliyeti, kuvvet yoğunlaştırması, mekanize birliklerin kullanımı ve kara-hava koordinasyonuna dayanan operasyonel harekât anlayışını tanımlayan analitik bir çerçeve olarak kullanılmaktadır.

[2] "Polonyaya Tayyare Hücumları Arttırıldı", Akşam, 3 Eylül 1939, s. 1; "Verilen Mühlet Bugün 12'de Bitiyor!", Ulus, 1 Eylül 1939, s. 1; "Polonya'nın İşgali", Cumhuriyet, 18 Eylül 1939, s. 1.

[3] Çağatay Benhür ve Okan Aydın, "İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya'nın İşgalinin Türk Basınına Yansımaları (1939)", Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 26 (2021), s. 56-57.

[4] David Stahel, Operation Barbarossa and Germany's Defeat in the East, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 32.

[5] Metehan Eraslan ve Latif Burak Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XL, S. 110 (2024), s. 608-609.

[6] Emre Güzeloğlu, "İstiklâl Harbi'nden Mekanize Savaşa: İki Savaş Arası Dönemde Türk Ordusunun Kara Doktrini ve Tartışmaları (1923-1939)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 41 (2022), s. 185.

[7] J. P. Harris, "The Myth of Blitzkrieg", *War in History*, C. 2, S. 3 (1995), s. 335-336.

[8] R. L. DiNardo, "German Armour Doctrine: Correcting the Myths", *War in History*, C. 3, S. 4 (1996), s. 393.

Bu çalışmanın temel araştırma problemi, Barbarossa Harekâtı'nın Blitzkrieg doktrininin operasyonel sınırlarını hangi yönleriyle ortaya çıkardığını incelemektir. Bu doğrultuda çalışmada, harekâtın askerî seyri kronolojik bir anlatımla yeniden ortaya konulmaktan ziyade, Blitzkrieg'in başarı koşullarını oluşturan temel unsurların Barbarossa sırasında hangi nedenlerle sürdürülemediği analiz edilmektedir. Bu kapsamda kara birliklerinin hareket temposu, lojistik sistem, operasyonel derinlik, Sovyet kuvvet üretme kapasitesi ve Luftwaffe'nin değişen rolü, birbirinden bağımsız değişkenler olarak değil, aynı doktrinin işleyişini doğrudan etkileyen bütünleşik unsurlar şeklinde değerlendirilecektir. Araştırmada tarihsel analiz yöntemi benimsenmiş; Türkçe ve yabancı literatür birlikte değerlendirilerek konuya ilişkin temel eserler, hakemli makaleler ve dönemin askerî yayınlarından yararlanılmıştır.[9] Böylece Barbarossa Harekâtı'nın yalnızca Almanya'nın askerî başarısızlığına giden sürecin başlangıcı değil, aynı zamanda Blitzkrieg doktrininin uygulanabilirlik alanını ve sınırlarını görünür hâle getiren tarihsel bir kırılma noktası olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Barbarossa Harekâtı Öncesinde Blitzkrieg Doktrininin Operasyonel Başarı Modeli

1941 yılına gelindiğinde Alman askerî planlaması, yaklaşık iki yıl içerisinde gerçekleştirilen harekâtlardan elde edilen tecrübelerin oluşturduğu güçlü bir özgüven üzerine inşa edilmişti. Polonya, Norveç, Hollanda, Belçika, Fransa ve Balkanlar'da kısa süre içerisinde elde edilen başarılar, Alman komuta kademesinde yüksek hareket kabiliyetine dayanan harekât anlayışının farklı cephelerde de benzer sonuçlar doğurabileceği yönündeki kanaati kuvvetlendirmiştir. Bu durum, Barbarossa Harekâtı'nın planlanmasında yalnızca askerî başarıların psikolojik etkisini değil, aynı zamanda önceki operasyonlardan çıkarılan derslerin gelecekte de geçerliliğini koruyacağı yönündeki kurumsal kabulü yansıtmaktadır. Robert M. Citino, Alman harekât geleneğinin temel karakterini değerlendirirken, kısa sürede kesin sonuç almaya yönelik saldırı anlayışının XIX. yüzyıldan itibaren Alman askerî düşüncesinin belirleyici unsurlarından biri olduğunu ifade etmektedir.[10] Benzer şekilde Türk literatüründe de Alman ordusunun Polonya ve Fransa'da elde ettiği hızlı askerî başarıların ardından, Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülecek harekâtta da yıldırım harbine dayalı benzer bir başarı beklentisinin öne çıktığı değerlendirilmektedir.[11]

Blitzkrieg'in operasyonel başarısı yalnızca zırhlı birliklerin süratine dayanmamaktaydı. Doktrinin etkili biçimde uygulanabilmesi; kuvvetlerin belirli bir bölgede yoğunlaştırılması, komuta kademeleri arasındaki karar alma sürecinin hızlandırılması, motorize unsurların kesintisiz ikmalle desteklenmesi ve Luftwaffe'nin kara harekâtını sürekli destekleyebilmesine bağlıydı. Türk askerî literatüründe de yıldırım harbinin etkinliği, tankların tek başına kullanımından ziyade piyade, topçu, istihkâm ve yakın hava destek unsurlarıyla eş zamanlı biçimde yürütülen karma birlik harekâtıyla ilişkilendirilmektedir.[12] Bu unsurların Polonya ve Fransa'da birbirini tamamlayan bir sistem oluşturması, Alman Genelkurmayı'nın aynı modelin Sovyetler Birliği'nde de benzer şekilde uygulanabileceği yönündeki değerlendirmelerini güçlendirmiştir. James S. Corum, Alman askerî planlamasında hava ve kara unsurlarının müşterek kullanımının tesadüfî bir uygulama değil, savaş öncesi dönemde bilinçli olarak geliştirilen doktriner hazırlıkların sonucu olduğunu belirtmektedir.[13] Bu değerlendirme, Blitzkrieg'in yalnızca hareket hızına indirgenemeyeceğini; farklı kuvvet unsurlarının aynı operasyonel hedef doğrultusunda eş zamanlı kullanılmasına dayanan bütünleşik bir sistem olduğunu göstermektedir.

Alman planlamasında harekâtın kısa sürede

[9] Amerika Birleşik Devletleri Savaş Bakanlığı, *Handbook on German Military Forces, TM-E 30-451*, US Government Printing Office, Washington D.C. 1945.

[10] Citino, age, s. 304.

[11] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 615-618.

[12] Hüseyin Börekçi, "Dünyada ve Türkiye'de Tank Sınıfının Gelişimi: Rusya-Ukrayna Savaşı Bağlamında Bir Değerlendirme", *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı Özel Sayısı (2023), s. 134.

[13] James S. Corum, *The Luftwaffe: Creating the Operational Air War, 1918-1940*, University Press of Kansas, Lawrence 1997, s. 289-290.

sonuçlanacağı yönündeki beklentiyi besleyen bir diğer unsur ise Sovyet askerî kapasitesine ilişkin istihbarat değerlendirmeleriydi. Alman komutanlığı, sınır bölgelerinde konuşlu Sovyet birliklerinin büyük ölçüde imha edilmesi hâlinde siyasî ve askerî direncin kısa süre içerisinde çökeceğini öngörmekteydi. Bu yaklaşım, önceki harekâtlarda başarıyla uygulanan kuşatma ve imha muharebelerinin Sovyetler Birliği için de yeterli olacağı varsayımına dayanıyordu. David Stahel, Alman planlamasının en önemli zafiyetlerinden birinin, Sovyetler Birliği'nin insan gücü, sanayi kapasitesi ve askerî yeniden yapılanma kabiliyetinin gerçek boyutunu yeterince değerlendirememesi olduğunu vurgulamaktadır.[14] Benzer biçimde Metehan Eraslan ve Latif Burak Vuralgil de Barbarossa öncesinde Alman karar vericilerinin Sovyet direnişinin kısa sürede kırılacağı yönündeki beklentilerinin, harekâtın planlama sürecini doğrudan etkilediğini ifade etmektedirler.[15]

Bu nedenle Barbarossa Harekâtı, Alman ordusunun yeni bir savaş yöntemi denediği ilk operasyon olmaktan ziyade, daha önce başarı sağlayan aynı operasyonel modelin çok daha geniş bir coğrafyada uygulanmaya çalışıldığı harekât olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, önceki başarıları mümkün kılan askerî ve coğrafi şartların Sovyetler Birliği'nde aynı ölçüde mevcut olmamasıdır. Blitzkrieg'in etkinliği, yalnızca doktrinin teorik doğruluğuna değil, uygulanacağı harekât sahasının özelliklerine de bağlıydı. Barbarossa'nın ilerleyen safhalarında ortaya çıkacak gelişmeler, söz konusu varsayımların önemli bir bölümünün sahadaki gerçeklikle örtüşmediğini gösterecek ve böylece Blitzkrieg'in operasyonel sınırları daha görünür hâle gelecektir. Bu bakımdan harekâtın başarısızlığı, yalnızca uygulama hatalarıyla değil, doktrinin dayandığı temel varsayımların yeni savaş alanında hangi ölçüde geçerliliğini koruyabildiği üzerinden de değerlendirilmelidir.

2. Blitzkrieg'in Temel Varsayımlarının Barbarossa Harekâtında Sınanması

Barbarossa'nın başlangıcındaki başarılar, Alman planlamasının öngördüğü harekât modelinin ilk aşamada işlerliğini koruduğunu göstermiştir. Sınır bölgelerinde gerçekleştirilen geniş çaplı kuşatma muharebeleri, Wehrmacht'ın önceki seferlerde uyguladığı operasyonel anlayışın Sovyet cephesinde de benzer sonuçlar doğurabileceği yönündeki beklentileri güçlendirmiştir. David Stahel, harekâtın ilk haftalarında elde edilen kazanımların Alman komuta kademesinde iyimser bir değerlendirme yarattığını, ancak bu tablonun lojistik sistemin henüz gerçek kapasitesiyle sınanmamış olmasından kaynaklandığını belirtmektedir.[16] Buna karşılık Robert

M. Citino, bu iyimserliğin yalnızca 1941 yılına özgü olmadığını; Alman askerî düşüncesinin uzun yıllardır kısa sürede kesin sonuç almaya dayanan harekât anlayışının doğal bir uzantısı olduğunu ifade etmektedir.[17] Türk literatüründe Metehan Eraslan ve Latif Burak Vuralgil de Barbarossa öncesinde Alman karar vericilerinin Sovyet askerî gücünü olduğundan daha zayıf değerlendirmelerinin, harekâtın planlama mantığını doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır.[18]

Blitzkrieg'in başarısını mümkün kılan temel unsur, yalnızca zırhlı birliklerin yüksek hareket kabiliyeti değil; bu hareket temposunu kesintisiz biçimde destekleyen lojistik sistem, esnek komuta anlayışı ve hava desteğinin aynı operasyonel hedef doğrultusunda eş zamanlı işletilmesiydi. Polonya ve Fransa seferlerinde bu unsurlar birbirini tamamlayan bir bütün oluşturmuş, harekâtın kısa sürede sonuçlandırılmasını mümkün kılmıştır. James S. Corum, Luftwaffe'nin kara kuvvetleriyle geliştirdiği müşterek harekât anlayışının savaş öncesinde planlı biçimde oluşturulduğunu ve bunun Blitzkrieg'in ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini belirtmektedir.[19] Benzer şekilde Richard Overy de Alman hava gücünün yalnızca ateş desteği sağlamadığını, aynı zamanda harekât temposunun korunmasına doğrudan katkıda bulunduğunu ifade

[14] Stahel, age, s. 37.
[15] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 615-616.
[16] Stahel, age, s. 37.
[17] Citino, age, s. 303-304.
[18] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 608-609.
[19] Corum, age, s. 285.

etmektedir.[20]

Ancak Sovyetler Birliği'nin askerî, ekonomik ve coğrafi özellikleri, Alman planlamasının daha önce karşılaşmadığı ölçekte yeni değişkenler ortaya çıkarmıştır. Fransa ve Polonya'da kısa sürede sonuç veren kuşatma harekâtları, Sovyetler Birliği'nin geniş coğrafyası, yüksek insan kaynağı ve savaşın ilk aylarında dahi sürdürülebilen kuvvet üretme kapasitesi karşısında aynı stratejik sonucu doğurmamıştır. David Glantz, Kızıl Ordu'nun uğradığı ağır kayıplara rağmen yeni ordular kurabilme kabiliyetinin Alman planlamasının temel varsayımlarını geçersiz hâle getirdiğini belirtmektedir.[21] Türk araştırmacılar Eraslan ve Vuralgil ise bu durumu, Alman komuta kademesinin Sovyet askerî kapasitesini eksik değerlendirmesiyle ilişkilendirmektedir.[22]

Operasyonel derinliğin artmasıyla birlikte harekâtın sürdürülebilirliği de giderek daha fazla önem kazanmıştır. Türk literatüründe de Sovyet coğrafyasında uzayan ikmal ağının yanı sıra yakıt ve iaşe ihtiyacının, Alman ordusunun yüksek hareket temposunu sürdürebilmesi açısından temel sorunlardan biri hâline geldiğine dikkat çekilmektedir.[23] Blitzkrieg'in teorik çerçevesi, yüksek hareket temposunun korunmasına dayanmasına rağmen bu hızın devamı, ikmal hatlarının aynı ölçüde ilerleyebilmesine bağlıydı. Adam Tooze, Alman savaş ekonomisinin kısa süreli harekâtlar için tasarlandığını, uzun süreli ve geniş cepheli bir savaşın ihtiyaç duyduğu üretim ve ulaştırma kapasitesini karşılamakta zorlandığını ifade etmektedir.[24] Matthew Cooper ise demiryolu hatlarının farklı ray açıklığı, karayolu altyapısının yetersizliği ve motorlu birliklerin artan yakıt ihtiyacının, harekâtın ilerleyen safhalarında Alman ordusunun operasyonel temposunu belirgin biçimde düşürdüğünü vurgulamaktadır.[25] Türk askerî tarih yazınında da Barbarossa'nın yalnızca cephedeki askerî gelişmeler üzerinden değil, lojistik ve ulaştırma sistemi bakımından değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.[26]

Bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, Barbarossa Harekâtı'nın Blitzkrieg'i başarısızlığa uğratan tek bir kırılma anından ziyade, doktrinin dayandığı temel varsayımların eş zamanlı olarak sınandığı bir süreç olduğu görülmektedir. Hız, sürpriz, müşterek harekât ve kesintisiz ikmal üzerine kurulu operasyonel model, Sovyetler Birliği'nin askerî ve coğrafi gerçekliği karşısında önceki harekâtlardaki etkinliğini aynı ölçüde sürdürememiştir. Barbarossa'nın temel paradoksu, Alman ordusunun önemli operasyonel başarılar elde etmesine rağmen bunları stratejik sonuca dönüştürememesidir. Bu nedenle Barbarossa, yalnızca Alman ilerleyişinin durduğu bir askerî operasyon olarak değil, Blitzkrieg'in uygulanabilirliğinin belirli şartlara bağlı olduğunu ortaya koyan tarihsel bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir. Luftwaffe'nin harekât süresince üstlendiği görevlerin değişimi de bu dönüşümün en önemli göstergelerinden biri olmuş ve doktrinin hava gücüne dayanan yönünün hangi ölçüde sürdürülebilir olduğu sorusunu gündeme taşımıştır.

3. Barbarossa Harekâtında Luftwaffe'nin Değişen Operasyonel Rolü

Luftwaffe'nin operasyonel etkinliğindeki değişim, Blitzkrieg'in sürdürülebilirliğini değerlendirmek açısından kritik bir gösterge niteliğindedir. Blitzkrieg doktrininin en ayırt edici özelliklerinden biri, kara ve hava kuvvetlerinin birbirini tamamlayan müşterek harekât anlayışı içerisinde faaliyet göstermesiydi. Polonya ve Fransa seferlerinde Luftwaffe yalnızca hava üstünlüğünü ele geçiren bir kuvvet olarak değil, aynı zamanda zırhlı birliklerin ilerleyişini kolaylaştıran operasyonel bir çarpan görevi üstlenmişti. James S. Corum, Luftwaffe'nin savaş öncesinde geliştirilen doktrininin bağımsız bir stratejik bombardıman anlayı-

[20] Richard Overy, *The Air War, 1939-1945*, Europa Publications, London 1980, s. 28-29.
[21] David M. Glantz, *Soviet Military Operational Art: In Pursuit of Deep Battle*, Frank Cass, London 1991, s. 181.
[22] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 617-618.
[23] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 628.
[24] Adam Tooze, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, Allen Lane, London 2006, s. 509.
[25] Matthew Cooper, The German Army 1933-1945: Its Political and Military Failure, Stein and Day, New York 1978, s. 280-281.
[26] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 624-625.

şından ziyade kara harekâtını desteklemeye yönelik şekillendirildiğini, bu nedenle hava gücünün harekâtın bütün safhalarında kara birlikleriyle koordineli kullanılmasının esas kabul edildiğini belirtmektedir.[27] Benzer şekilde Richard P. Hallion da Alman hava doktrininin temel başarısını, hava gücünü bağımsız bir sonuç üretme aracı olarak değil, kara harekâtının hızını ve etkisini artıran bir unsur olarak değerlendirmektedir.[28] Bu yaklaşım, Blitzkrieg'in başarısını tek başına tanklara veya hava kuvvetlerine bağlayan yorumların ötesine geçerek, müşterek harekât anlayışının belirleyici rolünü ortaya koymaktadır.

Barbarossa Harekâtı'nın ilk günlerinde Luftwaffe bu doktrinin öngördüğü görevleri büyük ölçüde yerine getirebilmiştir. Sınır bölgelerindeki Sovyet hava üslerine yönelik yoğun taarruzlar, Alman kara birliklerinin ilerleyişi sırasında karşılaşabileceği hava tehdidini önemli ölçüde azaltmış; yakın hava desteği sağlayan birlikler ise özellikle kuşatma harekâtlarının hızlandırılmasında etkili olmuştur. Christer Bergström, savaşın ilk haftalarında Luftwaffe'nin operasyonel etkinliğinin yalnızca uçak sayısından değil, hava birliklerinin harekât öncesinde ayrıntılı biçimde planlanmış hedef listeleri ve kara birlikleriyle kurduğu haberleşme düzeninden kaynaklandığını ifade etmektedir.[29] Türk literatüründe Barbarossa'nın başlangıç safhasını değerlendiren çalışmalar da Alman hava gücünün ilk dönemde kara birliklerinin ilerleyişine önemli katkı sağladığını kabul etmekle birlikte, bu başarının harekâtın tamamına genellenemeyeceğine dikkat çekmektedir.[30]

Bununla birlikte harekâtın ilerleyen safhalarında Luftwaffe'nin karşı karşıya kaldığı sorunlar, önceki seferlerden farklı bir operasyonel tablo ortaya çıkarmıştır. Polonya ve Fransa'da nispeten dar cephelerde faaliyet gösteren hava birlikleri, Sovyetler Birliği'nde binlerce kilometreyi bulan bir harekât sahasını desteklemek zorunda kalmıştır. Cephe hattının doğuya doğru sürekli genişlemesi, ileri hava meydanlarının kurulmasını zorlaştırırken bakım, yakıt ve mühimmat ikmalinin sürekliliğini de güçleştirmiştir. Richard Overy, Luftwaffe'nin Barbarossa sırasında yaşadığı temel problemlerinden birinin Sovyet hava kuvvetlerinden ziyade, genişleyen cephe nedeniyle operasyonel yoğunluğunu aynı seviyede sürdürememesi olduğunu belirtmektedir.[31] Bu değerlendirme, hava üstünlüğünün yalnızca düşman uçaklarının imha edilmesiyle açıklanamayacağını; hava gücünün etkinliğinin lojistik kapasiteyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Luftwaffe'nin değişen rolü, Blitzkrieg'in temel varsayımlarından biri olan kesintisiz yakın hava desteği anlayışını da doğrudan etkilemiştir. Harekâtın ilk haftalarında zırhlı birliklerle yakın temas hâlinde faaliyet gösterebilen hava birlikleri, ilerleyen aylarda cephe hattının genişlemesi ve hedef çeşitliliğinin artması nedeniyle aynı yoğunlukta destek sağlayamamıştır. Hallion, yakın hava desteğinin başarısının yalnızca pilotların yeteneğine bağlı olmadığını; haberleşme ağı, ileri hava meydanları ve lojistik sistemin birlikte işlemesini gerektirdiğini vurgulamaktadır.[32] Bu görüş, Corum'un Luftwaffe'nin savaş öncesinde oluşturduğu müşterek harekât sistemine ilişkin değerlendirmeleriyle birlikte ele alındığında, Barbarossa'da yaşanan değişimin doktrinsel bir tercihten çok operasyonel şartların dönüşümünden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Türk araştırmacılar da Alman ilerleyişi sürdükçe hava desteğinin önceki harekâtlardaki yoğunluğunu koruyamamasının, kara birliklerinin hareket temposu üzerinde doğrudan etkili olduğunu ifade etmektedir.[33]

Barbarossa sürecinde dikkat çeken bir diğer gelişme ise Luftwaffe'nin görev önceliklerinin değişmesidir. Harekâtın ilk aşamasında kara birliklerine doğrudan destek verilmesi ön plandayken, ilerleyen dönemde ulaştırma hatlarının korunması, ikmal merkezlerinin savunulması ve fark-

[27] Corum, age, s. 279-280.
[28] Richard P. Hallion, Strike from the Sky: The History of Battlefield Air Attack, 1910-1945, Smithsonian Institution Press, Washington D.C. 1989, s. 185.
[29] Christer Bergström, *Barbarossa – The Air Battle: July-December 1941*, Chevron/Ian Allan, London 2007, s. 30-31.
[30] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 613-615.
[31] Overy, age, s. 42.
[32] Hallion, age, s. 187-188.
[33] Eraslan ve Vuralgil, "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını", s. 621-623.

lı cephelerde ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması hava gücünün görev alanını genişletmiştir. Bu durum, mevcut hava unsurlarının aynı anda hem hava üstünlüğünü koruma hem de yakın hava desteğini sürdürme kapasitesini zorlamıştır. Bergström, özellikle 1941 sonbaharından itibaren Luftwaffe'nin aynı anda çok sayıda görevi yerine getirmeye çalışmasının operasyonel etkinliği belirgin biçimde azalttığını belirtmektedir.[34] Böylece Blitzkrieg'in ilk dönemlerinde görülen yoğun ve odaklanmış hava desteği modeli, yerini daha geniş bir görev yelpazesine sahip ancak etkisi daha dağınık bir kullanım biçimine bırakmıştır.

Bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, Barbarossa Harekâtı'nda Luftwaffe'nin etkinliğinin azalması tek başına uçak kayıpları veya Sovyet hava kuvvetlerinin toparlanmasıyla açıklanamaz. Asıl belirleyici unsur, Blitzkrieg'in başarısını mümkün kılan kara ve hava koordinasyonunun dayandığı operasyonel şartların giderek ortadan kalkmasıdır. Cephe derinliğinin artması, lojistik sistem üzerindeki baskının büyümesi ve hava birliklerinin görev çeşitliliğinin genişlemesi, Luftwaffe'nin harekâtın ilk safhalarında sağladığı operasyonel avantajı aynı ölçüde sürdürememesine neden olmuştur. Bu yönüyle Barbarossa, yalnızca Alman hava gücünün sınandığı bir operasyon değil; aynı zamanda Blitzkrieg doktrininin müşterek harekât modelinin hangi koşullarda etkili olabileceğini ve hangi koşullarda sınırlarına ulaştığını gösteren en önemli örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Alman ordusunun kısa sürede elde ettiği askerî başarılar, Blitzkrieg doktrininin uzun yıllar boyunca modern savaşın en etkili harekât modeli olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Polonya, Fransa ve Balkanlar'da kazanılan başarılar, yüksek hareket kabiliyetine sahip zırhlı birlikler ile hava gücünün müşterek kullanımına dayanan bu anlayışın farklı coğrafyalarda benzer sonuçlar doğurabileceği yönünde güçlü bir kanaat oluşturmuştur. Ancak 22 Haziran 1941'de başlayan Barbarossa Harekâtı, aynı doktrinin çok daha geniş bir coğrafyada ve farklı askerî şartlar altında uygulanması bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular, Barbarossa Harekâtı'nın Blitzkrieg'i tamamen geçersiz kılan bir gelişme olmadığını; buna karşılık doktrinin uygulanabilirliğinin belirli operasyonel koşullara bağlı olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Harekâtın ilk haftalarında gerçekleştirilen büyük kuşatma muharebeleri ve hızlı ilerleyiş, Blitzkrieg'in başlangıç safhasında hâlen yüksek bir operasyonel etkinliğe sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte cephe hattının sürekli genişlemesi, ikmal mesafelerinin uzaması, Sovyetler Birliği'nin insan gücü ve sanayi kapasitesini beklenenden daha hızlı seferber edebilmesi ile Alman planlamasının temel varsayımlarını oluşturan kısa süreli savaş anlayışı arasında giderek büyüyen bir uyumsuzluk ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın dikkat çektiği önemli sonuçlardan biri de Blitzkrieg'in yalnızca zırhlı birliklerin süratine dayanan bir harekât modeli olarak değerlendirilmesinin eksik bir yaklaşım olduğudur. İncelenen literatür ve harekât süreci birlikte değerlendirildiğinde, doktrinin başarısının; kara kuvvetleri, hava gücü, lojistik sistem, haberleşme ağı ve karar alma mekanizmalarının aynı operasyonel hedef doğrultusunda kesintisiz biçimde çalışmasına bağlı olduğu görülmektedir. Bu unsurlardan herhangi birinin işlevini tam olarak yerine getirememesi, sistemin bütününü doğrudan etkilemektedir. Barbarossa Harekâtı, bu bütünleşik yapının geniş cepheli ve uzun süreli bir savaşta aynı etkinlikle sürdürülemeyeceğini gösteren ilk kapsamlı örnek olmuştur.

Çalışmada ayrıca Luftwaffe'nin Barbarossa sürecindeki rolü de Blitzkrieg'in sınırlarının anlaşılması bakımından belirleyici bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Harekâtın başlangıcında hava üstünlüğü ve yakın hava desteği sayesinde kara birliklerinin ilerleyişine önemli katkılar sağlayan Luftwaffe, cephe derinliğinin artmasıyla birlikte aynı yoğunlukta operasyonel destek sağlayamamıştır. Bu durum, Alman hava gücünün yetersizliğinden ziyade, Blitzkrieg'in dayandığı müşterek harekât sisteminin değişen savaş şartları karşısında sürdürülebilirliğinin zorlaşmasından kaynaklanmıştır. Böylece Barbarossa, kara ve hava kuvvetleri

[34] Bergström, age, s. 108-109.

arasındaki koordinasyonun yalnızca doktrinsel bir tercih değil, aynı zamanda lojistik ve coğrafi koşullarla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak Barbarossa Harekâtı, Blitzkrieg doktrininin başarısız olduğu ilk örnekten ziyade, hangi şartlar altında etkili olabileceğini ve hangi şartlarda sınırlarına ulaşacağını gösteren tarihsel bir laboratuvar niteliği taşımaktadır. Doktrinin ilk aşamalardaki operasyonel başarısı ile uzun süreli savaşın gerektirdiği askerî ve ekonomik sürdürülebilirlik arasındaki fark, Alman harekât anlayışının temel açmazını görünür hâle getirmiştir. Barbarossa, Blitzkrieg'in hareket üretme kapasitesinden çok, bu hareketi stratejik sonuç elde edilinceye kadar sürdürebilme kapasitesinin sınırlarını ortaya koymuştur. Bu yönüyle Barbarossa, yalnızca Alman-Sovyet Savaşı'nın başlangıcı değil, aynı zamanda modern müşterek harekât doktrinlerinin uygulanabilirliği bakımından askerî tarih literatüründe önemini koruyan kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

A) Resmî Yayınlar

Amerika Birleşik Devletleri Savaş Bakanlığı. *Handbook on German Military Forces, TM-E 30-451*. Washington, D.C.: US Government Printing Office, 1945.

B) Kitaplar

Bergström, Christer. *Barbarossa – The Air Battle: July–December 1941*. London: Chevron/Ian Allan, 2007.

Citino, Robert M. *The German Way of War: From the Thirty Years' War to the Third Reich*. Lawrence: University Press of Kansas, 2005.

Cooper, Matthew. *The German Army 1933-1945: Its Political and Military Failure*. New York: Stein and Day, 1978.

Corum, James S. *The Luftwaffe: Creating the Operational Air War, 1918-1940*. Lawrence: University Press of Kansas, 1997.

Glantz, David M. *Soviet Military Operational Art: In Pursuit of Deep Battle*. London: Frank Cass, 1991.

Hallion, Richard P. *Strike from the Sky: The History of Battlefield Air Attack, 1910-1945*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1989.

Overy, Richard. *The Air War, 1939-1945*. London: Europa Publications, 1980.

Stahel, David. *Operation Barbarossa and Germany's Defeat in the East*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Tooze, Adam. *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*. London: Allen Lane, 2006.

C) Makaleler

Benhür, Çağatay ve Okan Aydın. "İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya'nın İşgalinin Türk Basınına Yansımaları (1939)." *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 26 (2021): 56-79.

Börekçi, Hüseyin. "Dünyada ve Türkiye'de Tank Sınıfının Gelişimi: Rusya-Ukrayna Savaşı Bağlamında Bir Değerlendirme." *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı Özel Sayısı (2023).

DiNardo, R. L. "German Armour Doctrine: Correcting the Myths." *War in History* 3, No. 4 (1996): 384-397.

Eraslan, Metehan ve Latif Burak Vuralgil. "Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekâtı'nın Başlangıcı ve Türk Basını." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 40, S. 110 (2024): 605-640.

Güzeloğlu, Emre. "İstiklâl Harbi'nden Mekanize Savaşa: İki Savaş Arası Dönemde Türk Ordusunun Kara Doktrini ve Tartışmaları (1923-1939)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 41 (2022).

Hallion, Richard P. "The German Air Campaign in Poland and the Origins of the Blitzkrieg." *Air Power History* 32, No. 4 (1985): 24-31.

Harris, J. P. "The Myth of Blitzkrieg." *War in History* 2, No. 3 (1995): 335-352.

C) Gazeteler

Akşam. "Polonyaya Tayyare Hücumları Arttırıldı." 3 Eylül 1939, 1.

Cumhuriyet. "Polonya'nın İşgali.» 18 Eylül 1939, 1.

Ulus. "Verilen Mühlet Bugün 12'de Bitiyor!" 1 Eylül 1939, 1.

SİYASETİN TOPLUMSAL GRAMERİ: İNSAN, DEVLET VE MİLLET ARASINDA DEMOKRATİK MEŞRUİYETİN İNŞASI

Gülsen BİLGEHAN

Öz

Siyasetin temel problemi yalnızca iktidarın kim tarafından kullanılacağı değil, bu iktidarın hangi kaynaktan doğduğu, hangi normatif sınırlar içerisinde kullanılacağı ve hangi koşullar altında meşru kabul edileceğidir. Bu çalışma, söz konusu problemi "siyasetin toplumsal grameri" olarak adlandırılan ilişkisel bir model üzerinden incelemektedir. Modelin hareket noktası, "Siyasetin öznesi insan, nesnesi devlet, yüklemi demokrasi, cümlesi ise millettir" önermesidir. Bu çerçevede insan siyasal iradenin ontolojik başlangıç noktası, devlet ortak hayatın kurumsallaşmış biçimi, demokrasi insan ile devlet arasındaki ilişkinin meşruiyetini belirleyen siyasal bağ, millet ise bu ilişkinin tarih, hafıza, aidiyet ve ortak gelecek tasavvuru içerisinde kolektif anlam kazandığı düzey olarak değerlendirilmektedir. Çalışma ayrıca Türk siyasal düşüncesindeki meşruiyet arayışını kut, töre, il ve budun kavramlarından Türk-İslam siyaset düşüncesindeki adalet, akıl ve sorumluluk anlayışına, oradan modern demokratik meşruiyetin hukuk, temsil, katılım ve hesap verebilirlik ilkelerine uzanan karşılaştırmalı bir çerçevede ele almaktadır. Bu tarihsel ilişki "töre → adalet → demokrasi" biçiminde kavramsallaştırılmakla birlikte söz konusu model doğrusal veya zorunlu bir tarihsel ilerleme olarak değil, siyasal iktidarın kendisini aşan normatif ilkeler aracılığıyla meşrulaştırılması probleminin farklı dönemlerde aldığı biçimlerin analitik karşılaştırması olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın temel savı, demokratik meşruiyetin devletin salt varlığından değil, siyasal iktidarın insan iradesine dayanması, hukuk ve normlarla sınırlandırılması ve demokratik geri bildirim mekanizmaları aracılığıyla sürekli biçimde toplumsal iradeye yeniden bağlanması sonucunda ortaya çıktığıdır.

Anahtar Kelimeler: *Siyasal meşruiyet, demokrasi, devlet, millet, töre, adalet, siyasal düşünce, toplumsal gramer.*

The Social Grammar of Politics: The Construction of Democratic Legitimacy Between Human, State, and Nation

Abstract

This study develops the Social Grammar of Politics Model to explain political legitimacy through the relationships among the human being, the state, the nation, and democracy. Its central proposition is expressed through the metaphor: "the human being is the subject of politics, the state its object, democracy its predicate, and the nation its sentence." The study adopts a qualitative approach combining document analysis, conceptual analysis, and historical-comparative interpretation. The Orkhon Inscriptions, Kutadgu Bilig, and key concepts of Turkish-Islamic political thought are examined in comparison with modern theories of democratic legitimacy. Selected speeches by Devlet Bahçeli from different periods are also analysed, not as the theoretical source of the model, but as a contemporary discourse sample illustrating how the concepts of human, nation, state, law, and democracy are related within Turkish political discourse. Without proposing a linear or teleological historical genealogy, the study conceptualises the transformation of legitimacy in Turkish political thought through the functional sequence "töre → justice → law → democracy." In this framework, töre represents the normative limitation of political power, justice its ethical criterion, law the impersonal institutionalisation of normative limits, and democracy the participation of human beings in the formation and control of political authority. The proposed model identifies the human being as the primary bearer of political will, the nation as the historical and political field in which plural wills acquire collective meaning, democracy as the mechanism connecting these wills to the state, and the state as the institutional arena in which collective political will is implemented. The study concludes that democratic legitimacy is not a fixed attribute of a particular institution or majority; rather, it is continuously reproduced through the relationship among human beings, nation, democracy, and state under the principles of law, justice, and accountability.

Keywords: *Human Being, State, Nation, Democracy, Democratic Legitimacy, Töre, Political Thought*

Giriş

Siyaset, en genel anlamıyla yalnızca iktidarın elde edilmesi, devlet aygıtının yönetilmesi veya kamusal kaynakların dağıtılması meselesi değildir. Siyasetin daha temel düzeyde cevaplamak zorunda olduğu soru, insanların ortak bir hayat içerisinde nasıl yaşayacağı, bu ortak hayatın hangi normlar üzerinden düzenleneceği ve ortaya çıkan siyasal otoritenin hangi gerekçeyle meşru kabul edileceğidir. Bu nedenle siyasal düşüncenin başlangıç noktasını yalnızca devlette veya iktidar kurumlarında değil, söz konusu kurumları anlamlı ve gerekli hâle getiren insanda aramak mümkündür. İnsan; irade ortaya koyması, hak sahibi olması, başkalarıyla toplumsal ilişkiler kurması ve ortak geleceğe ilişkin tercihlerde bulunması bakımından siyasetin asli öznesidir. Devlet ise insanın birlikte yaşama pratiği içerisinde ortaya çıkan düzen, güvenlik, hukuk, adalet ve süreklilik ihtiyacının kurumsallaşmış biçimlerinden biri olarak anlam kazanmaktadır.

Bu yaklaşım, siyasal ilişkinin yönü bakımından temel bir ayrım ortaya çıkarmaktadır. Siyasal ilişkinin devletten insana doğru kurulması, devleti ilişkinin asli öznesi; insanı ise onun üzerinde tasarrufta bulunulan siyasal nesne hâline getirme tehlikesi taşımaktadır. Buna karşılık ilişkinin insandan devlete doğru kurulması, devletin meşruiyetini kendisinden değil, onu meydana getiren insan topluluğundan ve bu topluluğun ortak siyasal iradesinden türetmektedir.

Böylece siyasal ilişkinin ilk mantıksal dizilimi şu biçimde kurulabilir: "İnsan, ortak yaşam ihtiyacı, toplumsal örgütlenme, siyasal irade, kurumsallaşma ve devlet." Bu zincirde milletin teşkilatlanmış hali olan devlet böylece ortaya çıkan bir kurumsal sonuçtur. Şeyh Edebali'nin "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" sözünde vurguladığı gibi devletin başlangıç girdisi ise insandır.

Dolayısıyla devlet, kendi varlığını kendinden türeten ve kendisi için var olan aşkın bir amaç olarak

değil, ortak siyasal hayatın örgütlenme biçimi olarak değerlendirilmektedir.

"Siyasetin öznesi insan, nesnesi devlet, yüklemi demokrasi, cümlesi ise millettir" önermesi (Bahçeli, 2022: s. 57), metaforik olarak ele alınmaktadır. Ancak bu önerme yalnızca dilbilgisel kavramların siyasal kavramlarla benzeştirilmesinden ibaret değildir. Özne, nesne, yüklem ve cümle arasındaki ilişkisel bütünlükten yararlanılarak siyasal meşruiyetin nasıl kurulduğunu açıklamaya yönelik analitik bir model oluşturulmaktadır. Nasıl ki dilbilgisinde özne eylemin başlangıç noktasını, yüklem öznenin diğer unsurlarla kurduğu ilişkinin niteliğini ve cümle bu ilişkilerin anlamlı bütünlüğünü oluşturuyorsa; siyasal alanda da insan iradenin başlangıç noktasını, devlet bu iradenin yöneldiği kurumsal alanı, demokrasi insan ile devlet arasındaki ilişkinin niteliğini ve millet

bu ilişkinin tarihsel-toplumsal anlam bütünlüğünü ifade etmektedir.

Çalışmanın temel araştırma problemi bu noktada ortaya çıkmaktadır: İnsan, devlet ve millet arasındaki siyasal ilişki hangi normatif ve toplumsal mekanizmalar aracılığıyla meşruiyet kazanmakta; Türk siyasal düşüncesinin tarihsel gelişimi içerisinde siyasal iktidarın meşruiyet dili töreden adalete ve modern demokratik ilkelere doğru nasıl değişmektedir?

Bu temel problem doğrultusunda çalışmada üç ana soru izlenmektedir:

İlk olarak insanın neden siyasetin başlangıç öznesi olarak ele alınabileceği ve devletin bu ilişki içerisinde nasıl konumlandırılması gerektiği tartışılmaktadır.

İkinci olarak demokrasi, insan ile devlet arasındaki ilişkinin meşruiyetini üreten bir siyasal mekanizma olarak incelenmektedir.

Üçüncü olarak eski Türk siyasal düşüncesindeki kut, töre, il ve budun ilişkisi ile Türk-İslam siyaset düşüncesindeki adalet, akıl, ahlak ve sorumluluk anlayışlarının modern demokratik meşruiyet problemiyle hangi analitik düzlemde karşılaştırılabileceği araştırılmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın özgün önerisi iki kavramsal eksene dayanmaktadır:

Birinci eksen modern siyasetin ilişkisel yapısını açıklayan: "insan, toplumsal ilişki, millet, siyasal irade, devlet, demokratik denetim, yeniden meşruiyet" modelidir.

İkinci eksen ise farklı tarihsel dönemlerde siyasal iktidarın normatif gerekçelendirilme biçimlerini karşılaştırmak amacıyla kullanılan:" töre, adalet, demokrasi" modelidir.

Birinci model siyasal ilişkinin işleyişini, ikinci model ise meşruiyet dilinin tarihsel dönüşümünü açıklamaktadır.

1. Yöntem

Bu çalışma nitel, tarihsel ve kavramsal bir araştırma deseni benimsemektedir. "Orhun Yazıtları", "Kutadgu Bilig" ve "Türk siyasal düşüncesi"nin temel tarihsel kaynaklarından hareketle "siyasal iktidar, meşruiyet, töre, adalet, devlet, insan ve millet kavramları" ilişkisel bir çözümleme içerisinde değerlendirilmektedir. Modern demokratik meşruiyet tartışmalarında ise "iktidar, otorite, hukuk, siyasal rıza, temsil, katılım, denetim ve hesap verebilirlik" kavramlarından yararlanılmaktadır.

Çalışmada kullanılan "algoritmik düşünce" kavramı, matematiksel veya hesaplamalı anlamda bir algoritmayı ifade etmemektedir. Buradaki algoritmik yaklaşım; siyasal ilişkinin başlangıç koşullarını, ara değişkenlerini, normatif eşiklerini, kurumsal sonuçlarını ve geri bildirim mekanizmalarını birbirleriyle bağlantılı bir neden–sonuç düzeni içerisinde çözümlemeye yönelik analitik bir yöntemdir. Bu nedenle tırnak işareti arasına alınan kavramsal zincirler, tarihsel zorunluluk veya deterministik nedensellik iddiası taşımamakta; siyasal ilişkinin mantıksal aşamalarını görünür kılmaktadır.

Bu yöntem bakımından herhangi bir siyasal düzen şu temel sorular üzerinden analiz edilebilir: "Kaynak → Yetki → Norm → Kullanım → Denetim → Meşruiyet → Yeniden üretim."

Bir başka ifadeyle önce siyasal yetkinin nereden doğduğu; ardından bu yetkinin hangi normlara bağlı olduğu; daha sonra nasıl kullanıldığı, kim tarafından denetlendiği ve yönetilenler tarafından hangi gerekçelerle kabul edildiği araştırılmaktadır. Böylece meşruiyet, tek seferlik bir siyasal onay değil, sürekli çalışan bir ilişki biçimi olarak ele alınmaktadır.

Aynı metodolojik ihtiyat tarihsel karşılaştırma bakımından da geçerlidir. Eski Türk siyasal düşüncesindeki töre ile modern hukuk devleti veya demokrasi arasında doğrudan özdeşlik kurulması anakronik olacaktır. Çalışmanın amacı geçmişte bugünün kavramlarını aramak değil; farklı tarihsel dönemlerin aynı temel siyasal probleme, yani "İktidar hangi şartlarda meşru olur ve hangi sınırlar içerisinde kullanılmalıdır?" sorusuna verdikleri cevapların işlevsel özelliklerini karşılaştırmaktır.

2. Siyasetin Toplumsal Grameri

2.1. İnsan: Siyasal İlişkinin Ontolojik Öznesi

Siyasal ilişkinin başlangıç noktası insan olarak kabul edildiğinde, devletin anlamı da buna bağlı olarak değişmektedir. İnsan yalnızca yönetilen nüfusun bir unsuru değildir. Hak talep eden, siyasal tercihte bulunan, itiraz eden, ortak kararların oluşumuna katılan ve geleceğe ilişkin tasavvur geliştiren bir varlık olması bakımından siyasetin etkin öznesidir. Bu açıdan temel mantıksal sıralama: "insan → ihtiyaç → talep → ilişki → ortak irade" biçiminde başlamaktadır.

İnsanın güvenlik, adalet, düzen ve birlikte yaşama ihtiyacı tek başına karşılanamadığında toplumsal örgütlenme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle devletin ontolojik anlamı, devletin kendisinden önce bulunan insan ve toplumsal ilişki alanına bağlıdır. Devletin varlık gerekçesi, onu oluşturan insanların ortak hayatının devamlılığıdır.

Bu yaklaşım devletin önemini azaltmaz. Aksine devletin işlevini daha açık biçimde tanımlar. İnsan merkezli siyasal düşüncede sorun "devlet güçlü mü,insan güçlü mü?" biçiminde kurulmaz. Asıl mesele devlet kapasitesinin hangi amaç doğrultusunda ve hangi meşruiyet ilkelerine bağlı olarak kullanıldığıdır.

2.2. Devlet: Ortak İradenin Kurumsal Nesnesi

Devlet, toplumun siyasal düzen, güvenlik, hukuk ve süreklilik ihtiyacının kurumsallaşması sonucunda ortaya çıkar.

Böylece:" insan → toplum → ortak irade → siyasal yetkilendirme → devlet ilişkisi" kurulmaktadır. Buradaki "nesne" kavramı devletin pasif veya önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir.

Devlet, siyasal iradenin üzerinde işleyeceği ve kurumsallaşacağı alanı ifade etmektedir. Hukukun uygulanması, güvenliğin sağlanması, kamusal hizmetlerin yürütülmesi ve ortak düzenin devam ettirilmesi devlet kapasitesi olmaksızın mümkün değildir.

Ancak kurumsal kapasitenin varlığı tek başına meşruiyet üretmez. Devletin güçlü olması ile devletin meşru olması farklı kategorilerdir. Güç, siyasal kararların uygulanabilmesini; meşruiyet ise söz konusu karar verme hakkının toplum tarafından hangi gerekçelerle kabul edildiğini ifade eder. Bu ayrım si-

yasal ilişkinin ikinci algoritmik eşiğini meydana getirmektedir: "kapasite ≠ meşruiyet. Dolayısıyla siyasal düzenin sürdürülebilirliği yalnızca emir verebilme ve uygulayabilme kapasitesine değil, söz konusu yetkinin meşru kabul edilmesine bağlıdır.

3. İktidardan Otoriteye: Meşruiyet Eşiği

Weber'in siyasal düşüncesinde iktidar, bireylerin kendi iradelerine aykırı olsa dahi belirli davranışların gerçekleştirilmesini sağlayabilme kapasitesiyle ilişkilendirilmektedir. Fakat siyasal gücün varlığı ile siyasal otoritenin meşru kabul edilmesi aynı olgu değildir. Yönetilenlerin yalnızca verilen emre uymaları değil, aynı zamanda yönetme hakkını kabul etmeleri, siyasal ilişkiye farklı bir nitelik kazandırmaktadır (Weber, 2006, s. 110). Bu ayrım algoritmik olarak şöyle ifade edilebilir: "güç → emir → itaat ile yetki → kabul → rıza → meşruiyet → otorite "aynı süreç değildir.

Birinci durumda itaat zor kullanma kapasitesinin sonucu olabilir. İkinci durumda ise yönetilenler siyasal otoritenin yönetme hakkını belirli gerekçeler çerçevesinde tanımaktadır. Bu nedenle siyasal meşruiyet, iktidarın yalnızca "ne kadar güçlü olduğu" sorusundan değil, ""neden uyulması gerektiği" sorusundan doğmaktadır.

Bu ayrım çalışmanın insan merkezli siyasal ilişki modeli bakımından önemlidir. Çünkü devletin insan üzerinde fiilî güç kullanabilmesi siyasal ilişkinin varlığını açıklayabilir; fakat bu ilişkinin meşruiyetini tek başına açıklayamaz. Meşruiyet için iktidarın yeniden onu meydana getiren toplumsal iradeye bağlanması gerekir.

Dolayısıyla siyasal sistemin işleyişi tek yönlü değil, döngüsel düşünülmelidir: " insan → siyasal irade → yetkilendirme → devlet → iktidarın kullanımı → toplumsal değerlendirme → yeniden meşruiyet. Siyasal ilişkinin demokratik niteliği tam da bu geri dönüş mekanizmasında ortaya çıkmaktadır.

4. Demokrasi: Siyasal Gramerin Yüklemi

Demokrasi yalnızca belirli aralıklarla yapılan seçimlerden veya çoğunluğun yöneticileri belirlemesinden ibaret prosedürel bir mekanizma olarak değerlendirilemez. Temsil, katılım, hukukun üstünlüğü, siyasal muhalefet, kamusal tartışma, denetim, hesap verebilirlik ve siyasal rıza birbirinden bağımsız unsurlar değil, demokratik meşruiyetin birbirini tamamlayan bileşenleridir.

Bu nedenle demokrasinin algoritmik işleyişi: insan → siyasal talep → katılım → temsil → ortak irade → yetkilendirme → devlet iktidarı → denetim → hesap verebilirlik → yeniden meşruiyet" biçiminde okunabilir.

Bu zincirde seçim yalnızca yetkilendirme aşamalarından biridir. Demokratik süreç seçimle sona ermez. Yetkilendirilen iktidarın hukuk içerisinde kullanılması, kamusal olarak tartışılabilmesi, muhalefet tarafından eleştirilebilmesi, yargısal ve siyasal mekanizmalar tarafından denetlenebilmesi ve belirli aralıklarla yeniden toplumsal iradenin değerlendirmesine sunulması gerekir.

Bu çalışma bakımından demokrasinin "yüklem" olarak tanımlanmasının özel anlamı burada ortaya çıkmaktadır. Dilbilgisinde yüklem, öznenin ne yaptığını, hangi durumda bulunduğunu ve diğer unsurlarla nasıl ilişki kurduğunu belirler. Siyasal gramerde demokrasi de insan ile devlet arasındaki ilişkinin niteliğini belirlemektedir. İnsan yalnızca yönetilen konumunda kalıyorsa: "devlet → karar → insan" biçiminde tek yönlü bir ilişki ortaya çıkar.

Buna karşılık insanın seçme, seçilme, temsil edilme, katılma, eleştirme, denetleme ve hukuki güvence talep etme kapasitesinin kurumsallaşmasıyla ilişki: "insan → devlet → insan" şeklinde geri bildirimli bir siyasal döngüye dönüşür.

Bu nedenle demokrasi, devletin varlığından sonra ona eklenen ikincil bir yönetim tekniği değil; modern siyasal düzende insan ile devlet arasındaki meşru ilişkinin kurulmasını ve yeniden üretilmesini sağlayan kurucu mekanizmalardan biri olarak değerlendirilebilir (Habermas, 1996, ss. 110, 122–123).

Demokratik meşruiyetin temel özelliği de burada bulunmaktadır. İktidarın kaynağına yapılan başlangıç gönderimi yeterli değildir; iktidarın kullanımı sürekli biçimde hukuk, haklar ve kamusal irade ile ilişkilendirilmelidir. Böylece meşruiyet sabit bir siyasal sermaye değil, yeniden üretilmesi gereken dinamik bir ilişkiye dönüşmektedir.

5. Toplumdan Millete: Siyasal Cümlenin Kuruluşu

İnsan ile devlet arasındaki siyasal ilişki toplumsal bağlamından bağımsız biçimde düşünülemez. İnsan bireysel hak ve irade sahibi olmakla birlikte sosyal iliş-

kiler içerisinde var olmakta; dil, kültür, tarih, hafıza, dayanışma, aidiyet ve ortak deneyimler aracılığıyla daha geniş toplumsal bütünlerle ilişki kurmaktadır.

Bu nedenle insan ile devlet arasında doğrudan ve boşluksuz bir geçiş olmadığı söylenebilir. Arada sosyal ilişkiler, toplumsal yapılar, kültürel anlamlar ve kolektif aidiyetler bulunmaktadır: " insan → sosyal ilişki → toplum → ortak hafıza → aidiyet → siyasal birliktelik → millet."

Bu noktada toplum ile millet kavramlarının birbirinin eş anlamlısı olarak kullanılmaması gerekir. Toplum, insanların çok boyutlu sosyal ilişkiler içerisinde bir arada bulunduğu sosyolojik gerçekliği ifade ederken; millet bu toplumsal gerçekliğin ortak tarih, hafıza, aidiyet, siyasal irade ve gelecek tasavvuru etrafında süreklilik kazanmış siyasal ve tarihsel biçimi olarak değerlendirilmektedir. Millet bu anlamda bireylerin basit aritmetik toplamı değildir: "birey + birey + birey ≠ millet. Milletin oluşması için insan topluluğunun ortak anlam üretebilmesi, geçmişe ilişkin müşterek bir hafıza kurabilmesi ve geleceğe yönelik birlikte yaşama iradesi geliştirebilmesi gerekir.

Bu nedenle millet, bireyselliği ortadan kaldıran homojen bir siyasal varlık olarak değil; farklı toplumsal unsurların ortak siyasal aidiyet içerisinde birlikte yaşama ve ortak gelecek oluşturma iradesinin tarihsel bütünlük kazandığı alan olarak ele alınmaktadır. Böylece siyasetin toplumsal gramerindeki dört unsur tamamlanmaktadır:

Özne: İnsan

Nesne: Devlet

Yüklem: Demokrasi

Cümle: Millet

Ancak burada "cümle" yalnızca sonuç değildir. Nasıl ki cümle kendi unsurları arasındaki ilişki sayesinde anlam kazanıyorsa, millet de insan, devlet ve demokratik ilişkinin tarihsel-toplumsal bağlam içerisinde bütünleşmesiyle siyasal anlam kazanmaktadır.

6. Erken Türk Siyasal Düşüncesinde Meşruiyet: Kut, Töre, İl ve Budun

İnsan, devlet ve millet arasındaki ilişkinin yalnızca modern siyaset teorisinin kavramları üzerinden ele alınması, siyasal meşruiyet probleminin tarihsel derinliğini sınırlandıracaktır. Çünkü siyasal iktidarın kaynağı, kullanımı ve sınırları meselesi modern devletin ortaya çıkışından çok daha önce farklı siyasal kültürlerde tartışılmıştır.

Eski Türk siyasal düşüncesinde kut, töre, il ve budun arasındaki ilişki, siyasal otoritenin yalnızca hükümdarın güç kullanma kapasitesi üzerinden açıklanamayacağını göstermektedir.

Bu kavramsal düzen şu şekilde çözümlenebilir: "kut → yönetme yetkisi → töre → meşru kullanım → il → budunun düzeni". B

urada kut, hükümdarlığın yönetme yetkisinin aşkın meşruiyet boyutunu; töre ise bu yetkinin kullanılmasındaki normatif düzeni ifade etmektedir. İl siyasal düzenin kurumsallaşmış varlığı, budun ise bu düzenin üzerinde yükseldiği insan topluluğu olarak değerlendirilebilir.

Bu ilişkinin önemli sonucu, siyasal iktidarın elde edilmesi ile onun meşru biçimde kullanılmasının birbirinden ayrılabilmesidir:

Yetki sahibi olmak ≠ yetkiyi meşru kullanmak.

Töre bu ayrımın merkezinde yer almaktadır. Töreyi yalnızca kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel davranış kuralları toplamı olarak değerlendirmek yetersizdir. Töre aynı zamanda hükümdarın eylemlerini normatif ölçülere bağlayan ve siyasal iktidarın kullanımına meşruiyet ölçütü sağlayan bir çerçeve olarak yorumlanabilmektedir (Kumru, 2026, s. 2).

Kut hükümdara yönetme yetkisi sağlarken söz konusu yetki töreden bağımsız, sınırsız ve keyfî bir iktidar anlamına gelmemektedir. Böylece erken Türk siyasal düşüncesinde iki aşamalı bir meşruiyet yapısı görünür hâle gelmektedir:

1.Yetkinin kazanılması → kut

2.Yetkinin meşru kullanılması → töre

Bu yapı modern demokrasi ile özdeşleştirilemez. Töreyi anayasa, kutu halk egemenliği veya budunu modern millet kavramının doğrudan tarihsel karşılığı olarak görmek anakronik olacaktır. Bununla birlikte siyasal gücün kendi iradesinin dışında bulunan normatif bir ilkeye bağlanması bakımından burada tarihsel bir meşruiyet problemi bulunmaktadır.

Dolayısıyla karşılaştırmanın konusu kurumların aynılığı değil, sorunun sürekliliğidir: İktidar neden meşrudur? İktidar hangi sınırlar içerisinde kullanılmalıdır? Bu iki soru erken dönem siyasal düşünce ile modern meşruiyet tartışması arasında analitik bir karşılaştırma kurulmasına imkân sağlamaktadır.

7. Türk-İslam Siyasal Düşüncesinde Dönü-

şüm: Adalet, Akıl ve Sorumluluk

Türklerin İslamlaşmasıyla birlikte daha önceki siyasal gramer bütünüyle ortadan kalkmamış; eski siyasal kavramlar yeni dinî, ahlaki ve felsefi kavramlarla etkileşime girerek yeniden biçimlenmiştir. Bu dönüşüm bir siyasal kodun tamamen silinip yerine başka bir kodun konulmasından ziyade, mevcut kavramların yeni bir normatif sözlük içerisinde yeniden yorumlanması şeklinde gerçekleşmiştir.

Bu süreci görünür kılan temel metinlerden biri Kutadgu Bilig'dir. Eserde siyasal düzen yalnızca hükümdarın güç kullanma kapasitesiyle açıklanmamakta; adalet, akıl, bilgi, ahlak ve sorumluluk gibi unsurlar yönetim düşüncesinin ayrılmaz parçaları olarak ortaya çıkmaktadır. Kün Togdı'nın adalet ve töreyi, Ay Toldı'nın kut ve saadeti, Ögdülmiş'in aklı, Odgurmış'ın ise akıbet ve kanaati temsil etmesi, yönetimin tek değişkenli bir güç problemi olmaktan çıkarak çok değişkenli bir siyasal-ahlaki düzene dönüştüğünü göstermektedir. Bu ilişki algoritmik olarak:" iktidar → adalet → akıl → ahlak → sorumluluk → düzenin devamlılığı" biçiminde okunabilir.

Burada hükümdarın iktidarı siyasal sistem açısından merkezî önemini korumaktadır. Bununla birlikte yönetme gücünün anlamı, adaletli olma, akla uygun davranma ve yönetim sorumluluğunu yerine getirme şartlarıyla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla meşruiyet yalnızca yönetme yetkisinin kaynağından değil, iktidarın kullanım biçiminden de türemektedir: "yetki + adalet + sorumluluk → meşru yönetim."

Böyle bir yapının modern demokratik siyaset teorisinin erken biçimi olarak yorumlanması doğru olmayacaktır. Kutadgu Bilig güçlü hükümdarlık ve devlet merkezli bir siyasal dünyanın ürünüdür. Ancak eserin siyasal iktidarı ahlaki ve normatif ölçütlerle birlikte düşünmesi, siyasal meşruiyet probleminin tarihsel dönüşümünün anlaşılması bakımından önemlidir.

9. Töreden Adalete, Adaletten Demokrasiye: Normatif Süreklilik Modeli

Bu çalışma Türk siyasal düşüncesindeki tarihsel meşruiyet dönüşümünü: "töre → adalet → demokrasi biçiminde kavramsallaştırmayı önermektedir.

Ancak buradaki ok işareti, törenin zaman içerisinde zorunlu olarak adalete, adaletin de zorunlu biçimde demokrasiye dönüştüğü anlamına gelmemektedir. Demokrasi törenin tarihsel olarak kaçınılmaz sonucu değildir; aynı şekilde modern demokrasi Türk-İslam siyaset düşüncesindeki adalet kavramının çağdaş karşılığı olarak düşünülemez. Modelin ifade ettiği ilişki farklıdır. Eski Türk siyasal düşüncesinde: "iktidar → töreyle sınırlandırma → meşruiyet"

Türk-İslam siyaset düşüncesinde: "iktidar → adalet ve sorumluluk → meşruiyet modern demokratik düzende ise: "iktidar → hukuk + hak + temsil + katılım + denetim → meşruiyet biçiminde farklı normatif yapılanmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla tarih boyunca değişmeyen bir kurumdan değil, değişen kavramlarla cevaplanan ortak bir siyasal problemden söz edilmektedir. Bu ortak problem: "Güç nasıl haklı iktidara dönüşür?" sorusudur. Bu nedenle "töre → adalet → demokrasi" modeli bir rejim sürekliliği değil, meşruiyet arayışının normatif sürekliliğini ifade etmektedir.

Bu ayrım, çalışmanın tarihsel yaklaşımı bakımından belirleyicidir. Modern demokrasinin kökenini doğrudan eski Türk devlet geleneğinde aramak tarihsel sürekliliğin niteliğini yanlış yorumlamak olur. Buna karşılık farklı dönemlerde iktidarın kendi varlığının ötesinde bulunan bir normatif ölçüyle gerekçelendirilmiş olması karşılaştırmalı siyasal düşünce bakımından anlamlıdır. Bu nedenle tarihsel değişim doğrusal değil, katmanlı biçimde okunmalıdır: güç → norm → meşruiyet ilişkisi korunurken normun içeriği tarihsel olarak değişmektedir. Töre, adalet ve demokrasi arasındaki ilişkinin temel mantığı bu değişkenlik içerisinde bulunmaktadır.

10. Güçlü Devlet ile İnsan Merkezli Siyasetin İlişkisi

İnsan merkezli siyasal meşruiyet yaklaşımının devlet karşıtı bir düşünce biçimi olarak yorumlanması doğru değildir. İnsan ile devlet arasında zorunlu bir sıfır toplamlı ilişki bulunmamaktadır. Devlet kapasitesinin güçlenmesi insan özgürlüğünün zorunlu olarak azalması anlamına gelmediği gibi, bireysel hakların güçlenmesi de devletin zorunlu olarak zayıflaması sonucunu doğurmaz.

Sorunun belirleyici değişkeni gücün kendisi değil, gücün kullanım algoritmasıdır: "devlet kapasitesi → normatif sınır → hukuki kullanım → kamusal

amaç → denetim." Devletin güvenliği sağlaması, hukuk düzenini koruması, kamu hizmeti üretmesi ve ortak hayatın devamlılığını güvence altına alması güçlü bir kurumsal kapasite gerektirir. Bununla birlikte söz konusu kapasite insanın hak ve özgürlüklerinden bağımsız, kendi kendisini meşrulaştıran bir siyasal amaç hâline geldiğinde ilişkinin yönü değişmektedir.

İnsan merkezli modelde: "insan → devlet ilişkisi esastır. Devlet merkezli ve tek yönlü modelde ise: "devlet → insan ilişkisi hâkim hâle gelebilir.

Demokrasinin görevi bu iki yön arasındaki dengeyi geri bildirim mekanizmalarıyla sağlamaktır. Devlete yetki verilir; devlet bu yetkiyi kullanır; kullanım hukuk ve demokratik kurumlar aracılığıyla denetlenir; sonuçlar yeniden toplumsal değerlendirmeye açılır.

Bu nedenle demokratik devletin ideal ilişkisi doğrusal değil döngüseldir: "insan → millet → siyasal irade → devlet → kamusal işlem → denetim → hesap verme → insan. Devlet bu döngünün vazgeçilmez kurumsal aşamasıdır; fakat döngünün nihai amacı değildir.

11. Tartışma: Demokratik Meşruiyetin Döngüsel Algoritması

Çalışmada ortaya konulan kavramsal model siyasal meşruiyeti tek bir değişken üzerinden açıklamayı reddetmektedir. Ne halk iradesi tek başına, ne hukuk tek başına, ne güçlü devlet kapasitesi tek başına, ne de tarihsel aidiyet tek başına demokratik meşruiyet üretmektedir.

Meşruiyet, birbirine bağlı unsurların oluşturduğu ilişkisel sistemin sonucudur:Bu modelin en önemli özelliği son aşamada yeniden başlangıç noktasına dönmesidir. Çünkü demokratik meşruiyet nihai ve değişmez bir onay değildir. Siyasal iktidar bir defa meşruiyet kazandıktan sonra bu meşruiyeti sınırsız süreyle elinde tutmaz. Her siyasal işlem, hukuki uygunluk, kamusal yarar, temsil, denetim ve toplumsal kabul açısından yeniden değerlendirilebilir.

Bu nedenle demokrasi bir geri bildirim sistemi niteliği taşımaktadır.

Girdi insan iradesidir.

İşleme mekanizması siyasal katılım ve temsildir.

Kurumsal çıktı devlet iktidarıdır.

Kontrol mekanizması hukuk ve demokratik denetimdir.

Geri bildirim toplumsal değerlendirmedir.

Sonuç ise yeniden üretilmiş veya zayıflamış siyasal meşruiyettir.

Bu çözümleme, "siyasetin toplumsal grameri" metaforunun algoritmik boyutunu daha açık hâle getirmektedir. Dilbilgisel model ilişkilerin hangi unsurlar arasında kurulduğunu; algoritmik model ise bu ilişkinin nasıl işlediğini göstermektedir. Böylece iki model birbirini tamamlamaktadır: Toplumsal gramer = yapısal model Algoritmik meşruiyet = işleyiş modeli. Toplumsal gramerde insan, devlet, demokrasi ve millet arasındaki konumlar tanımlanırken; algoritmik modelde bu unsurlar arasındaki yetki, denetim ve geri bildirim hareketi açıklanmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, siyasal meşruiyet sorununu insan, devlet, demokrasi ve millet arasındaki karşılıklı ilişki üzerinden açıklamaya çalışan "siyasetin toplumsal grameri" modelini ortaya koymuştur. Ulaşılan temel sonuç, siyasal düzenin meşruiyetinin devletin salt varlığından veya iktidarın fiilî güç kullanma kapasitesinden türetilemeyeceğidir.

Siyasal ilişkinin başlangıç noktası insanın iradesi, hakları, güvenlik ve ortak yaşam ihtiyacı olduğunda devlet, kendisi için var olan aşkın bir amaç olmaktan çıkarak ortak siyasal hayatın kurumsallaşmış aracı hâline gelmektedir. Demokrasi ise bu ilişkide yalnızca yöneticilerin seçilmesini sağlayan prosedürel bir mekanizma değil; temsil, katılım, hukuk, siyasal de-

netim ve hesap verebilirlik aracılığıyla insan ile devlet arasındaki ilişkinin yönünü ve niteliğini belirleyen kurucu meşruiyet mekanizmasıdır. Dolayısıyla "siyasetin öznesi insan, nesnesi devlet, yüklemi demokrasi, cümlesi ise millettir" önermesi basit bir dilbilgisel benzetmenin ötesinde, siyasal ilişkinin temel unsurlarını ilişkisel bir bütünlük içerisinde açıklamaya yönelik analitik bir model olarak değerlendirilebilir.

Millet ise bu model içerisinde bireyi ortadan kaldıran homojen bir yapı değil; insan iradesinin ortak tarih, hafıza, aidiyet ve gelecek tasavvuru içerisinde kolektif siyasal anlam kazandığı düzeydir. Türk siyasal düşüncesinin tarihsel tecrübesi bu model çerçevesinde değerlendirildiğinde siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayan normatif dilin dönemlere göre değiştiği görülmektedir. Erken Türk siyasal düşüncesindeki kut ve töre ilişkisi, yönetme yetkisinin elde edilmesi ile meşru biçimde kullanılmasının birbirinden ayrılabildiğini göstermektedir.

Türk-İslam siyaset düşüncesinde adalet, akıl, ahlak ve sorumluluğun öne çıkması ise siyasal iktidarın meşruiyetinin yeni bir normatif sözlük içerisinde yeniden kurulmasına işaret etmektedir.

Modern demokratik düzende bu normatif çerçeve hukuk, haklar, temsil, katılım, siyasal denetim ve hesap verebilirlik ilkeleri üzerinden yeniden biçimlenmiştir. Bu nedenle çalışmada önerilen "töre → adalet → demokrasi" modeli doğrusal veya zorunlu bir tarihsel ilerlemeyi ifade etmemektedir. Süreklilik gösteren unsur rejimler veya kurumlar değil; iktidarın hangi kaynaktan doğduğu, neden meşru olduğu ve hangi ilkeler tarafından sınırlandırılması gerektiği sorusudur. Böylece töre, adalet ve demokrasi farklı tarihsel bağlamlarda aynı temel siyasal problemin farklı normatif cevapları olarak karşılaştırılabilir hâle gelmektedir.

Sonuç olarak siyasal meşruiyet, tek yönlü bir iktidar ilişkisi yerine insan iradesinden başlayarak toplumsal aidiyet ve kolektif siyasal irade aracılığıyla devlete ulaşan, devlet iktidarının kullanımından sonra demokratik denetim ve hesap verebilirlik mekanizmaları üzerinden yeniden insana dönen döngüsel bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Bu süreç "insan → toplumsal ilişki → millet → siyasal irade → devlet → hukuk ve demokratik denetim → hesap verebilirlik → yeniden meşruiyet → insan" biçiminde ifade edilebilir. Böyle bir algoritmik okuma, devlet ile insanı zorunlu karşıtlıklar içerisinde ele almak yerine devlet kapasitesinin kaynağını, kullanım şartlarını ve geri bildirim mekanizmalarını siyasal analizin merkezine yerleştirmektedir. Çalışmanın özgün katkısı da bu noktada ortaya çıkmaktadır: "siyasetin toplumsal grameri" siyasal ilişkinin yapısal haritasını, algoritmik meşruiyet modeli ise bu yapının işleyiş ritmini açıklamaktadır.

İnsan başlangıç noktası, millet kolektif siyasal anlam alanı, devlet ortak iradenin kurumsallaşmış biçimi, demokrasi ise iktidarı kaynağına yeniden bağlayan ilişkisel mekanizma olduğunda demokratik meşruiyet tamamlanmış bir siyasal sonuç değil, sürekli olarak yeniden üretilmesi gereken dinamik bir süreç hâline gelmektedir.

Siyasal meşruiyet, tek bir anda kazanılan bir yetki değil, sürekli yeniden işleyen bir ilişkiler döngüsüdür. İnsan irade üretir, millet bu iradeye tarihsel ve kolektif anlam kazandırır, devlet onu kurumsallaştırır, demokrasi ise iktidarı kaynağına yeniden bağlar. Bu nedenle güçlü devlet, insanın karşısında değil; insan iradesinin hukukla düzenlenmiş kurumsal ifadesi olduğu ölçüde meşrudur. Meşruiyetin algoritması basittir: kaynak insan, ortak anlam millet, araç devlet, denetim demokrasi, sonuç ise yeniden üretilen toplumsal rızadır. Siyasal düzenin sağlığı, bu zincirin herhangi bir halkasının mutlaklaşmasında değil, halkaların birbirini sınırladığı ve tamamladığı dengede yatar. Çünkü iktidar meşruiyet üretmez; meşruiyet, iktidarın insan, hukuk ve ortak siyasal irade karşısında sürekli sınanmasıyla oluşur.

Kaynakça

Bahçeli, Devlet. (2022). Cumhuriyet, demokrasi ve istikrar: Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma metni. Milliyetçi Hareket Partisi Yayınları.

Habermas, J. (1996). Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy (W. Rehg, Trans.). MIT Press.

Kumru, C. (2026). Eski Türk devlet düşüncesinde töre ve siyasal meşruiyet ilişkisi. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 13(3).

Weber, M. (2006). Sosyoloji yazıları (T. Parla, Çev.; 8. bs.). İletişim Yayınları.

YIKIMIN İÇİNDE HAYATA TUTUNAN İNSANLAR
(Bayırbucak Yeniden Nasıl Ayağa Kalkar?)

İsmet BOZOĞLAN*

Öz

31 Temmuz 2026'da Yayladağı üzerinden Bayırbucak'a geçen anlatıcı, bu yolculuğu yalnızca bir gezi değil, atalarının yaşadığı coğrafyayı tanıma ve geçmişiyle yeniden bağ kurma yolculuğu olarak görür. Yayladağı'nın eski adı "Ordu" üzerinden Kuseyr, Anadolu ve Bayırbucak arasındaki tarihî bağları düşünür; sınırın insanlar arasındaki kültürel ve duygusal bağları tamamen ortadan kaldıramayacağını vurgular. Bayırbucak'a ulaştığında Muhittin Silo tarafından karşılanır ve çeşitli Türkmen köylerinden geçer. Biberli ekmek, köy çeşmeleri, sofralar, kahve ve misafirperverlik gibi günlük hayat unsurları, ona bölgenin Türkiye ile olan kültürel yakınlığını ve atalarından kalan aidiyet duygusunu hatırlatır. Yer adları üzerinden de bölgenin tarihî ve kültürel hafızasının günümüzde hâlâ yaşadığını gözlemler. İkinci gün Bayırbucak köylerini gezerken savaşın bıraktığı yıkılmış evler, yanmış ormanlar, bozuk yollar, susuzluk, elektriksizlik ve tarımsal üretimdeki gerilemeyle karşılaşır. Ancak bütün bu yıkıma rağmen bazı ailelerin köylerine dönerek kendi topraklarında yeniden yaşam kurmaya çalıştığını görür. Bu durum ona, Bayırbucak'ın yalnızca yıkılmış değil, aynı zamanda yeniden ayağa kalkmaya çalışan bir coğrafya olduğunu düşündürür. Gezinin sonunda anlatıcının zihninde önemli bir değişim meydana gelir. Artık yalnızca Bayırbucak'ın geçmişini ve yaşadığı yıkımı anlatmak istemez; bölgenin nasıl yeniden kurulabileceğini düşünmeye başlar. Bunun için yol, su, elektrik, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçların yanında tarım, üretim, küçük işletmeler, turizm ve yerel ekonominin geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşır. Kısacası metin; Bayırbucak'a yapılan bir yolculuk üzerinden tarih, ata yurdu, aidiyet, kültürel hafıza, savaşın yıkımı, geri dönüş ve yeniden inşa düşüncesini anlatmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bayırbucak, Yayladağı, Türkmenler, ata yurdu, gönül coğrafyası, tarihî hafıza, kültürel bağ, aidiyet, yer adları, savaş, yıkım, göç, geri dönüş, yeniden inşa, tarım, yerel ekonomi, turizm, barış, umut, toprağa dönüş.

People Holding on to Life Amid Destruction
(How Can Bayırbucak Rise Again?)

Abstract

On July 31, 2026, the narrator crosses into Bayırbucak via Yayladağı and perceives the journey not merely as a trip, but as an attempt to explore the geography where his ancestors lived and to reconnect with his past. Reflecting on the historical name "Ordu" of Yayladağı, he considers the historical connections between Kuseyr, Anatolia, and Bayırbucak, emphasizing that borders cannot completely sever the cultural and emotional bonds between people. Upon arriving in Bayırbucak, he is welcomed by Muhittin Silo and travels through several Turkmen villages. Everyday elements such as biberli ekmek, village fountains, communal meals, coffee, and hospitality remind him of the region's cultural affinity with Türkiye and his sense of belonging inherited from his ancestors. Through the names of places, he also observes that the region's historical and cultural memory continues to survive. On the second day, while visiting the villages of Bayırbucak, he encounters the destruction left by the war, including ruined houses, burned forests, damaged roads, lack of water and electricity, and the decline of agricultural production. Despite this destruction, he observes that some families have returned to their villages and are attempting to rebuild their lives on their own land. This leads him to view Bayırbucak not merely as a devastated region, but as a geography striving to rise again. By the end of the journey, a significant shift takes place in the narrator's perspective. Rather than merely describing Bayırbucak's past and the destruction it has experienced, he begins to consider how the region might be rebuilt. He concludes that, alongside basic needs such as roads, water, electricity, shelter, healthcare, and education, the development of agriculture, production, small businesses, tourism, and the local economy is essential. In essence, the text explores history, ancestral homeland, belonging, cultural memory, the destruction caused by war, return, and the idea of reconstruction through a journey to Bayırbucak.

Keywords: *Bayırbucak, Yayladağı, Turkmen people, ancestral homeland, geography of belonging, historical memory, cultural ties, sense of belonging, place names, war, destruction, migration, return, reconstruction, agriculture, local economy, tourism, peace, hope, return to the homeland.*

I. BÖLÜM

1. Sınırı Geçerken

31 Temmuz 2026, Cuma

Yayladağı'na geldiğimde içimde, yalnızca bir sınır kasabasına ulaşmış olmanın ötesinde, tarihle kurulmuş derin bir aidiyet duygusu vardı. Bu duygunun merkezinde, buranın geçmişte taşıdığı "Ordu" adı bulunuyordu. Benim zihnimde Ordu, yalnızca eski bir yer adı değil; geçmişle bugünü, Anadolu ile Bayırbucak'ı birbirine bağlayan tarihî bir hafızanın adıydı. Tarihî kayıtlarda Yayladağı'nın uzun yıllar "Ordu" adıyla anıldığı, Cumhuriyet döneminde Karadeniz'deki Ordu iliyle karışıklığı önlemek amacıyla 1940 yılında adının Yayladağı olarak değiştirildiği belirtilmektedir. Fakat isim resmî kayıtlarda değişmiş olsa da benim için "Ordu" kelimesinin taşıdığı tarihî ve kültürel anlam kaybolmamıştı. Aksine, sınır kapısına yaklaştıkça bu eski ad zihnimde daha da belirginleşiyor; sanki geçmişten bugüne uzanan görünmez bir yolun üzerinde yürüyormuşum hissine kapılıyordum. Bu yüzden Yayladağı benim için yalnızca Bayırbucak'a açılan coğrafi bir geçit değil, Ordu'dan Bayırbucak'a açılan tarihî ve gönül bağlarıyla örülmüş bir kapıydı.

"Ordu" adının bende uyandırdığı tarih duygusunun daha gerilerinde ise Yavuz Sultan Selim ve Osmanlı'nın Suriye-Mısır seferleri bulunuyordu. 24 Ağustos 1516'da Mercidâbık'ta Memlûk ordusunun yenilmesiyle Antakya ve çevresi Osmanlı hâkimiyetine girmiş; ardından Şam ve Doğu Akdeniz sahilleri, 1517'de de Mısır Osmanlı topraklarına katılmıştı. Yayladağı'nın tarihî hafızasında yaşayan

anlatıya göre Yavuz Sultan Selim, Mısır Seferi dönüşünde ordusuyla bu çevrede konaklamış ve yerleşimin "Ordu" adıyla anılması bu hatıraya bağlanmıştı. Hatay Valiliğinin tarihçesinde de bu rivayet tarihî yerel anlatının bir parçası olarak kaydedilmektedir; öte yandan mevcut idarî kayıtlar "Ordu" adının Yayladağı için resmî kullanımını 19. yüzyılın başlarında açık biçimde göstermektedir. Benim için bu ayrıntı, "Ordu" kelimesini sıradan bir eski yer adının ötesine taşıyordu. Bu ad, zihnimde Yavuz'un ordularının Anadolu'dan Suriye'ye, Şam'a ve Mısır'a uzanan büyük tarihî yürüyüşünün; Anadolu ile bugün sınırın ötesinde kalan coğrafya arasındaki asırlık siyasi, kültürel ve insanî temasın bir hatırasıydı. Bu sebeple Yayladağı'ndan Bayırbucak'a yönelirken kendimi yalnız bugünün sınırından geçmeye hazırlanan bir yolcu gibi hissetmiyordum; beş asır önce aynı coğrafyada açılmış tarihî yolların izine yeniden basıyor gibiydim. "Ordu'dan Bayırbucak'a açılan kapı" sözü de benim için tam burada anlam kazanıyordu: Bir tarafında Yavuz Sultan Selim devrinin tarihî hafızası, diğer tarafında Bayırbucak Türkmenlerinin yaşayan kültürü bulunan, geçmişle bugünü birbirine bağlayan bir kapı…

Yayladağı'na geldiğimde içimde, yalnızca bir sınır kasabasına ulaşmış olmanın ötesinde, tarihle, coğrafyayla ve kültürel hafızayla örülmüş derin bir aidiyet duygusu vardı. Bu duygunun merkezinde buranın geçmişte taşıdığı "Ordu" adı bulunuyordu. Benim için Ordu, yalnızca eski bir yer adı değildi; Kuseyr Yaylası'ndan Yayladağı'na, oradan Bayırbucak'ın dağlarına ve Akdeniz'e doğru uzanan tarihî coğrafyanın hafızasını taşıyan bir isimdi. Bugünkü Altınözü'nün tarihî süreçte Kuseyr adıyla anıldığı ve Osmanlı idarî kayıtlarında "Kuseyr Nahiyesi" olarak yer aldığı bilinmektedir. Bayırbucak ise hemen bu coğrafyanın güneyinde, Yayladağı'ndan Lazkiye kırsalına doğru uzanan Türkmen yerleşim sahasını oluşturmaktadır. Bu nedenle zihnimde Kuseyr, Ordu ve Bayırbucak birbirinden kopuk üç isim değil; sınırlar çizilmeden çok önce yollarla, köylerle, akrabalıklarla, pazarlarla, dil ve kültürle birbirine temas eden daha geniş bir tarihî coğrafyanın parçalarıydı.

Bu düşüncenin gerisinde Yavuz Sultan Selim devri de vardı. 1516'da Osmanlı hâkimiyetinin bu coğrafyaya ulaşmasıyla Antakya, Kuseyr ve kuzey Suriye hattı aynı büyük tarihî sürecin içine girmiş; Osmanlı hâkimiyeti sonraki yüzyıllarda bölgenin idarî ve toplumsal yapısında belirleyici olmuştur. Altınözü Kaymakamlığının tarihçesi de Kuseyr bölgesinin XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı hâkimiyetine girdiğini belirtmektedir. Yayladağı'nın "Ordu" adının yerel tarih hafızasında Yavuz Sultan Selim'in Suriye-Mısır seferleriyle ilişkilendirilmesi de benim için bu adı daha anlamlı kılıyordu. Böyle bakınca "Ordu" yalnızca bir kasabanın eski adı olmaktan çıkıyor; Anadolu'dan güneye doğru uzanan yolların, orduların, kervanların, insanların ve asırlar boyunca süren kültürel temasın hafızasına dönüşüyordu.

Sınır kapısına yaklaşırken içimde oluşan duygu da işte buradan besleniyordu. Bir tarafımda Kuseyr Yaylası'nın köyleri, gerimde Antakya ve Anadolu; önümde ise Bayırbucak'ın dağları, Türkmen köyleri ve daha ileride Akdeniz vardı. Harita bugünkü devlet sınırını kesin bir çizgiyle ayırıyordu; fakat tarih, kültür ve insan hafızası aynı kesinlikte bölünmüyordu. Kuseyr'in tepeleriyle Bayırbucak'ın dağları birbirine bakıyor, aynı yolların iki tarafında yaşayan insanların hatıraları birbirine değiyordu. Bu yüzden Yayladağı benim gözümde yalnız Türkiye'den Suriye'ye geçilen bir sınır kapısı değildi. Burası, eski adıyla Ordu'dan Bayırbucak'a açılan; Kuseyr Yaylası ile Türkmen Dağı arasında tarihî hafızanın devam ettiği bir eşikti.

Belki beni en fazla etkileyen de buydu: Beş asırlık siyasî tarihin içinde değişen devletler, idarî sınırlar ve yer adlarına rağmen coğrafyanın kendisi hâlâ yerindeydi. Dağlar birbirine bakıyor, vadiler birbirine açılıyor, yollar bir taraftan ötekine uzanıyordu. Ben de Bayırbucak'a doğru ilerlerken kendimi yalnız 2026 yılında bir sınırdan geçen yolcu gibi değil, Kuseyr'den Ordu'ya, Ordu'dan Bayırbucak'a uzanan çok daha eski bir tarihî ve kültürel devamlılığın izlerini takip eden bir yolcu gibi hissediyordum.

Fakat benim için "Ordu" kelimesinin çağrıştırdığı tarihî anlamdan daha güçlü, daha şahsî bir tarafı vardı: Yayladağı, atalarımın vaktiyle göçüp geldiği Bayırbucak'a açılan en yakın kapıydı. Bir tarafında Türkiye, birkaç adım ötesinde Keseb ve onun ardında Bayırbucak… Sınır çizgisine baktığımda yalnızca iki ülkeyi birbirinden ayıran bir hat görmüyordum; geçmişle bugün, göçle yurt, hatıra ile aidiyet arasında uzanan görünmez bir yol görüyordum. Belki de beni

asıl etkileyen buydu: Bir zamanlar "Ordu" denilen bu yer, benim için şimdi atalarımın coğrafyasına açılan bir hatıra kapısıydı.

İnsan bir ülkenin sınırına geldiğinde önündeki kapının yalnızca iki devleti birbirinden ayırdığını zannediyor. Oysa bazı sınırlar haritalarda çizildikleri yerde başlamıyor. Çok daha önce; insanların hatıralarında, akrabalıklarında, konuşmalarında, bekleyişlerinde başlıyor.

Bayırbucak'a doğru giderken bunu düşünüyordum.

Sınırın burası benim için hiçbir zaman yalnızca bir devlet çizgisi olmadı; haritaların üzerine cetvelle çekilmiş, insanları iki tarafa ayıran soğuk bir hat gibi de görünmedi gözüme. Tam tersine, yaklaştıkça içimde açıklamakta zorlandığım bir yakınlık hissi büyüyordu. Kadim atalarımın geçmişte yaşadığı ve zorunlulukla göç ettikleri bu topraklara hep özlem duymuş biri olarak yolculuğa araştırma, inceleme, onlarla hemhal olma ve duygudaşlık kurma özlemi ile yolculuğa çıkmıştım.

Atalarımın ayak izini taşıyan mahallerin, evlerin avlularını, onların yürüdüğü yolların tozunu, onların oturduğu sofraların kokusunu kendi yaşayan hatırama almak arzusu içimde tuhaf bir mutluluk uyandırıyordu. Bayırbucak benim için yalnızca atalarımın geride bıraktığı bir coğrafya değildi; çocukluğumdan beri isimlerle, hikâyelerle, suskunluklarla, büyüklerin cümle aralarında kalan yarım hatıralarla zihnime işlenmiş bir gönül coğrafyasıydı.

Yayladağı'ndan sınırın ötesine baktığımda gözlerim bugünü görüyordu ama zihnim başka zamanlarda dolaşıyordu. Bir an bugünkü tel örgüler, yollar, kontrol noktaları vardı önümde; hemen ardından hayalimde sınırların henüz bu kadar keskin olmadığı yıllar beliriyordu. Kim bilir, diye düşünüyordum, benim atalarım hangi yoldan yürüdüler, hangi tepede son kez arkalarına baktılar, giderken neyi yanlarına alabildiler, neyi orada bırakmak zorunda kaldılar? Bir ev mi kaldı geride, bir mezar mı, bir dut ağacı mı, bir çeşmenin sesi mi, yoksa insanın ömrü boyunca adını koyamadığı o eksiklik duygusu mu?

İşte o anda sınırın psikolojik anlamı değişiyordu benim için. Bedenim Türkiye tarafındaydı fakat hafızam, merakım, aidiyet duygum çoktan karşı tarafa geçmişti. İçimde garip bir bölünmüşlük değil, aksine tamamlanma arzusu vardı. Sanki yıllardır zihnimde ayrı duran parçalar burada birbirini buluyordu. Yayladağı, eski adıyla Ordu, önümde duruyor; hemen ilerisinde Bayırbucak başlıyordu. "Demek burası…" diyordum içimden, "Atalarımın dünyasına açılan kapı… " Birkaç kilometrelik mesafe, bir anda yüzlerce yıllık aile hafızasına dönüşüyordu.

Ve insan o zaman anlıyor: Vatan bazen yalnızca üzerinde yaşadığın toprak değildir. Bazı topraklar vardır ki üzerinde hiç yaşamamış olsan bile sana ait bir ses taşır. Seni çağırmaz belki, fakat sen onu kendi içinde sürekli duyarsın. Bayırbucak benim için böyleydi. Vazgeçemeyeceğim bir gönül coğrafyası, soydaşlarımın, akrabaların hâlâ içinde yaşamaya can attığı topraklar…

Sınırlar değişebilir, yollar kapanabilir, insanlar göçebilir, evler yıkılabilir; fakat insanın içine yerleşmiş bir coğrafyanın sınır kapısı yoktur. Oraya pasaportla değil, hafızayla geçilir. Belki de sınırın önünde beni asıl sarsan buydu. Karşıya bakarken yalnızca Suriye topraklarını görmüyordum. Kendi geçmişimin sisler arasından bana doğru gelen siluetini görüyordum. Yüzlerini bilmediğim dedelerimi, seslerini hiç işitmediğim ninelerimi, bir zamanlar bu dağların arasında kurulmuş hayatları düşünüyordum.

Bu yüzden Yayladağı sınırı benim için bir ayrılık çizgisinden çok, geçmişime açılmış bir kapıydı. Ve o kapının ötesinde duran Bayırbucak, artık yalnızca haritadaki bir yer değil; köklerimin, hafızamın ve kendimi anlamaya çalışan yanımın vazgeçemeyeceği bir gönül coğrafyasıydı.

Bir yerin adını yıllarca duymakla orada yürümek arasında ne büyük fark varmış. Bayırbucak... Kelimeyi zihnimde birkaç kez tekrarladım. Bayır... Bucak... Bir coğrafyanın adı bile tabiatını anlatıyordu sanki. Dağa yaslanan köyler, vadilerin arasından geçen yollar, aşağıya doğru indikçe Akdeniz'in kokusunu taşımaya başlayan hava... Tarihsel kullanımda "Bayır" denilen yer Türkmen Dağı'nın engebeli iç kesimlerini, "Bucak" ise denize yaklaşan yerleşimleri ifade ediyordu. Fakat benim için o sabah bu iki kelime ar-

tık coğrafya bilgisinden ibaret değildi. Birazdan içine gireceğim bir insan hikâyesinin adıydı.

Yayladağı Gümrük Kapısı'ndan geçerken işlemler yapıldı. Suriye tarafındaki girişte vize için benden 50 dolar aldılar. Suriye aile kimliği bulunanlardan bu ücretin alınmadığını söylediler. Bana verilen izin süresi on beş gündü; daha uzun kalınması hâlinde her gün için ayrıca ödeme yapılacağı ifade edildi. Pasaport, mühür, para, izin süresi... Devletlerin dünyası böyleydi. Her şeyin bir hanesi, bir rakamı, bir süresi vardı.

Ama insan hayatı böyle miydi? Bir köy boşaldıysa? Bir evin kapısı yıllarca açılmadıysa? Bir çocuk babasının doğduğu köyü yalnız anlatılanlardan öğrendiyse? Onun kayıp yıllarını hangi memur mühürleyebilirdi? Belki Bayırbucak'a asıl girişim pasaportuma vurulan mühürle değil, zihnimden geçen bu sorularla başladı.

Bu duygularla sınırı geçtiğimde beni Muhittin Silo karşılayacaktı. Ben Bayırbucak'a bir haritanın üzerinde işaretlenmiş yabancı bir coğrafyaya gider gibi gitmiyordum; atalarımın iz bıraktığı, hatıralarının toprağa karıştığı, gönlümde çoktan yurt edinmiş bir coğrafyaya yeniden kavuşur gibi ilerliyordum. Kuseyr'den Ordu'ya, Ordu'dan Bayırbucak'a uzanan bu hat benim için yalnız yolların değil, nesillerin birbirine bağlandığı bir hafıza yoluydu. Muhittin Silo'nun karşılaması da bu yüzden sıradan bir buluşma değildi; sanki geçmişle bugün aynı noktada el sıkışıyor, ayrılıklar bir anlığına susuyordu. İçimde tek bir arzu giderek büyüyordu: Bu topraklara bir daha gelmek, aynı insanlarla yeniden buluşmak, atalarımın yaşadığı bu gönül coğrafyasında yeniden yürümek. Çünkü bazı yerlere insan ilk defa gitmez; geç kalmış bir dönüş yapar.

2. Gönül Coğrafyasında İlk Karşılaşma: Bayırbucak'a Açılan Kapıda Muhittin Silo

Atalar yurdunda ilk selam…

Kapıdan çıktıktan sonra beni Muhittin Silo karşıladı. İnsan bilmediği bir coğrafyaya tek başına girdiğinde yolu haritadan öğrenir; fakat yanında o toprağın insanı varsa coğrafyayı yoldan değil, hafızadan öğrenmeye başlar. Kesep yoluna koyulduk. Yol ilerledikçe sınır kapısının resmî havası arkamızda kaldı. Dağlar yaklaştı. Virajlar çoğaldı. Yeşillik yolun iki tarafına yayıldı. Bir ara pencereden dışarı bakarken Bayırbucak'ın geçmişini düşündüm. Bu dağlar konuşabilseydi acaba nereden başlardı? Savaştan mı? Köylerinden ayrılanlardan mı? Geri dönenlerden mi? Yoksa bütün bunlardan önce, yüzlerce yıldır aynı yamaçlarda yaşayan insanların sıradan hayatlarından mı? Belki de dağların hafızası bizimkinden farklıydı. İnsan savaşın tarihini yıllarla sayar; tabiat ise bir çamın yeniden filiz vermesiyle.

2026 baharında çekilen görüntülerde Bayırbucak'ın yıllarca zarar gören ormanlık alanlarının yeniden yeşermeye başladığı görülüyordu. Şimdi o yollardan geçerken yeşile yalnızca yeşil olarak bakamıyordum. Toprak kendisini tamir etmeye başlamıştı. Peki insan? İşte ziyaretim boyunca belki de cevabını arayacağım asıl soru buydu.

Kesep üzerinden Fakihasan köyüne vardığımızda, ilk duraklarımızdan birinde sıcak biberli ekmek aldık. Daha elime alır almaz, hamurun arasından yükselen biberin, baharatın ve taş fırının birbirine karışmış kokusu, zihnimde yalnızca bir yemek hatırasını değil, sanki yıllardır üzeri örtülü duran eski bir aidiyet duygusunu uyandırdı. İnsan bazen bir coğrafyayı haritalardan, sınır çizgilerinden, tarih kitaplarının kalın sayfalarından değil; hiç beklemediği bir anda burnuna değen tanıdık bir kokudan tanıyor. O ekmek elimde soğumadan, hafızamın çok daha derin bir yerinde bazı kapılar açılmıştı.

Biberli ekmeğe baktıkça garip bir yakınlık hissediyordum. Sanki yabancı bir yerde değildim de uzun zamandır uğramadığım bir evin mutfağına dönmüştüm. İncecik açılmış hamurun üzerindeki kırmızı biber, soğan ve baharatın rengi; fırından yeni çıkmış ekmeğin avuçlarımı ısıtan sıcaklığı; ilk lokmada damağa yayılan o tanıdık tat, zihnimde sınırın iki tarafında kurulmuş sofraları birbirine yaklaştırıyordu. Bir tarafta Hatay, Yayladağı, Altınözü; öte tarafta Kesep, Bayırbucak ve köyleri… Siyasi sınırlar başka şeyler söylüyor, fakat damak hafızası başka bir hakikati fısıldıyordu: Bu sofralar bir zamanlar aynı büyük kültür evinin odalarıydı.

O anda şunu daha iyi anladım: İnsan hafızası yalnızca gördüklerini saklamıyor; kokuları, tatları ve dokunuşları da yıllarca içinde taşıyor. Hatta bazen aklın unuttuğunu beden hatırlıyor. Biberli ekmeğin kokusu bana çocukluğumu yaşamamış olduğum hâlde çocukluğuma aitmiş gibi gelen bir yakınlık duygusu veriyordu. Belki de kültürel hafıza tam ola-

rak böyle bir şeydi; insanın şahsen yaşamadığı fakat kendisinden önce yaşayanlardan devraldığı birtakım duygu kırıntılarının, beklenmedik bir anda bir tatla, bir kelimeyle ya da bir kokuyla yeniden canlanması…

Bir lokma daha aldığımda, yıllardır sınırın iki tarafı hakkında söylenmiş bütün büyük sözlerin bir an için sustuğunu hissettim. Devletler sınır çizebilir, yollar kapanabilir, insanlar yıllarca birbirinden ayrı yaşayabilirdi; fakat aynı biberi aynı hamurun üzerine süren ellerin hafızasını birbirinden ayırmak o kadar kolay değildi. Çünkü sofra, siyasetten daha eskiydi. Koku, sınırdan daha eskiydi. Damak hafızası ise insanın zihninde çizilmiş haritalardan çok daha inatçıydı.

Elimde tuttuğum o sıcak biberli ekmek, benim için artık yalnızca yol üzerinde alınmış bir yiyecek değildi. Bir coğrafyanın sessiz şahidiydi. Bana, aidiyetin her zaman yüksek sesle söylenen büyük cümlelerle kurulmadığını düşündürdü. Bazen insan nereye ait olduğunu bir ezgiyi duyduğunda, bir kelimenin telaffuzunda veya taş fırından yeni çıkmış bir ekmeğin kokusunda anlıyor. Çünkü insanın vatan duygusu yalnızca gözlerinin gördüğü yerde değil, hafızasının tanıdığı şeylerde de saklıdır. Belki de bu yüzden, Fakihasan'da elime aldığım o biberli ekmek bana şunu düşündürdü: İnsanın aidiyeti bazen bayraktan önce kokuyla gelir; çünkü bayrak bilincimize, koku ise doğrudan hafızamızın en eski ve en savunmasız yerine dokunur.

Çocukluğunda yediği bir ekmeğin kokusunu yıllar sonra başka bir ülkede duyduğunda insanın zihni pasaport sormadan geçmişe geçer. Çünkü kokuların sınır kapısı yoktur; onlar doğrudan hafızaya, oradan da insanın kendisini ait hissettiği en derin yere ulaşırlar. Ben de biberli ekmeğin sıcaklığını avuçlarımda, baharatının o tanıdık kokusunu içimde duydukça ister istemez kendi geçmişime, daha doğrusu benden önce burada yaşamış atalarıma yöneldim. Bir anda önümdeki yol yalnızca Kesep'ten Fakihasan'a uzanan bir köy yolu olmaktan çıktı; zihnimde geçmişe doğru açılan görünmez bir patikaya dönüştü.

Acaba onlar da bu kokuyu duymuşlar mıydı? Aynı toprağın buğdayından yapılmış ekmeği bölmüş, aynı biberin acısını damaklarında hissetmiş, akşam olduğunda benzer sofraların çevresine oturmuşlar mıydı? Yürüdüğüm yolların bir yerinden onların ayakları da geçmiş miydi? Belki aynı dağlara bakmış, aynı rüzgârı yüzlerinde hissetmiş, aynı yaz sıcağında gölgelenmişlerdi. Bu düşünceler zihnimden geçerken coğrafyayla aramdaki mesafe giderek azalıyordu. Artık karşımdaki yer yalnızca gördüğüm bir toprak parçası değildi; ailemin geçmişinden sessiz izler taşıdığına inandığım büyük bir hatıra mekânına dönüşüyordu.

İşte o anda biberli ekmeğin kokusu benim için çocukluk hatırasından da öte bir anlam kazandı. Benim bizzat yaşamadığım bir geçmişi hatırlatıyordu. Garip olan da buydu: İnsan hiç yaşamadığı bir zamanı özleyebilir miydi? Hiç görmediği atalarının hatırasını, bir ekmeğin kokusunda hissedebilir miydi? O an bunun mümkün olduğunu düşündüm. Çünkü bazı hatıralar insana kendi ömründen kalmaz; aileden, hikâyelerden, isimlerden ve nesiller boyunca taşınan aidiyet duygusundan miras kalır. Belki buna ataların hafızası demek daha doğruydu.

Biberli ekmekten bir lokma daha aldığımda içimde beliren duygu tam da buydu: Sanki ben bu topraklara ilk kez gelmiyor, çok uzun zaman önce yarım kalmış bir aile hikâyesinin izlerini takip ediyordum. Sınırı ben geçmiş olabilirdim; fakat benden önce bu topraklarda yaşamış insanların hatırası için böyle bir sınır hiç çizilmemiş gibiydi. Ben yolu ilk kez görüyordum ama içimde bir yer, sanki bu yolu çok eskiden beri tanıyordu.

…

Fakihasan'dan sonra Bödürsü'ye vardık. Fakihasan'dan sonra Bödürsü'ye doğru ilerlerken, yolun kendisinden çok geçtiğimiz yerlerin adlarına takılmaya başladım. Fakihasan… Bödürsü… İsimleri içimden birkaç kez tekrar ettim. Çünkü bazı yer adları yalnızca bir coğrafi işaret değildir; insanın önüne bırakılmış küçük tarih parçaları gibidir. Bir köyün adı bazen o köyün kendisinden daha eskidir. Evler yıkılır, insanlar göçer, yollar değişir; fakat ad, bütün bunların üzerinden geçerek yaşamaya devam eder. Ben de yol boyunca tabelalara bakarken sanki köylerden değil, kelimelerden geçiyordum.

"Fakihasan" dediğimde zihnim kelimeyi hemen ikiye ayırıyordu: Fakı… Hasan… Bir insan adı mıydı önce? Bir âlim, bir din adamı, bir derviş, bir aşiret büyüğü, burada iz bırakmış bir Hasan mı? Yoksa zaman içinde halkın dilinde değişerek bugünkü biçimini alan daha eski bir ad mıydı? Cevabını henüz bilmiyordum; ama bazen bilmemek de insanın zihnini

daha çok çalıştırıyor. Bir ismin peşinden ihtimaller yürümeye başlıyor. Kimdi bu Hasan? Ne zaman yaşamıştı? İnsanlar neden bir yeri onun adıyla anmaya başlamışlardı? Bir insan ne yapar da öldükten yüzlerce yıl sonra adı bir dağın eteğinde, bir köy yolunun başında yaşamaya devam eder?

Bödürsü, kaynaklarda Bayırbucak'ın Türkmen köylerinden biri olarak geçiyor. Köye vardığımda ilk dikkatimi çeken şeylerden biri suyu oldu. Önce çeşmesine yöneldim, avuçlarımı uzatıp suyundan içtim. Bu ayrıntıyı özellikle kaydetmek istiyorum: Bödürsü'nün suyu. Çünkü bazı seyahatlerden insanın hafızasında görkemli yapılar, geniş meydanlar ya da uzun yollar kalır; bazılarından ise bir köy çeşmesinin başında içilen birkaç yudum su.

Yerel anlatıya göre Türkmenler buraya geldiklerinde bu sudan içmiş ve beğenilerini, belki de şaşkınlıklarını, "Budur su!" sözüyle ifade etmişler. Zaman içerisinde bu sözün köyün adına dönüştüğü, "Budursu" biçiminden Bödürsü'ye doğru değişerek yaşadığı anlatılıyor. Bunun kesin bir etimolojik hükümden çok, köyün hafızasında yaşayan bir adlandırma hikâyesi olduğunu biliyordum; fakat çeşmenin başında suyu içerken insan ister istemez kelimeyle su arasında bir bağ kuruyor.

Su soğuktu; insanın yalnız damağını değil, uzun yolun yorgunluğunu da serinleten bir tarafı vardı. Birkaç yudum içtikten sonra tadını tarif etmeye çalıştım ama meselenin yalnızca suyun tadı olmadığını fark ettim. Çünkü yolculuklarda bazen içtiğiniz şey sudan, yediğiniz şey ekmekten ibaret kalmıyor. Onu size uzatan el, bulunduğunuz mekân ve o anın duygusu, tadın içine karışıyor.

Bana ikram edilen her şeyde görünmeyen bir cümle vardı sanki. Bir bardak suda, uzatılan ekmekte, gösterilen bir gölgelikte aynı sessiz ifade saklıydı:

"Hoş geldin."

Belki de bu yüzden Bödürsü'nün suyunu yalnızca susuzluğumu gideren bir kaynak olarak hatırlamayacağım. O su, benim hafızamda bir köyün misafirini kabul ediş biçimiyle birlikte kalacak. Adının gerçekten "Budur su" sözünden doğup doğmadığını tarih ve dil bilimi ayrıca tartışabilir; fakat ben o çeşmenin başında, birkaç yudumun ardından, bu halk anlatısının neden yüzyıllardır yaşamış olabileceğini çok daha iyi anladım.

Ardından sofraya oturduk. Hazırladıkları yemeklerin çeşidi şaşırtıcıydı. Sofraya baktığımda bir an durdum. Bu bölgenin yıllarca savaşla, göçle, kayıpla anılmış olması ile önümdeki cömert sofra arasında insanı düşündüren büyük bir tezat vardı. Çok şey kaybetmiş insanların misafirine hâlâ çok şey vermeye çalışması... Belki de misafirperverlik tam burada başka bir anlam kazanıyordu. Varlıklı insanın ikram etmesi başka şeydir.

Yokluk görmüş insanın elindekini paylaşması başka. O sofrada yalnız yemek yemiyordum. Bir toplumun "Biz hâlâ buradayız" deme biçimlerinden birini görüyordum.

…

Saat 15.15 civarında yeniden yola çıktık.

Basit'ten, Sulayıp'tan, Burç İslam'dan geçerek Lazkiye'ye doğru ilerledik. Dağların arasından ilerleyen coğrafya kimi yerde açılıyor, ufuk genişliyor, hava değişiyor; insan denizi henüz görmeden bile kıyıya yaklaştığını hissetmeye başlıyordu. Basit'ten, Sulayıp'tan, Burç İslam'dan geçerken Bayırbucak'ın yalnız dağlardan ve ormanlardan ibaret olmadığını, Akdeniz'e doğru eğilen başka bir yüzünün daha bulunduğunu görüyordum.

Basit…

Adını daha önce defalarca duymuştum ama bir yerin adını bilmekle onun içinden geçmek arasında büyük fark varmış. Basit çevresinde insanın bakışı ister istemez denize doğru çekiliyor. Dağların sıkıştırdığı ufuk birden gevşiyor; uzakta Akdeniz'in varlığı, havanın içine karışmış görünmez bir ferahlık gibi hissediliyordu. Bayırbucak'ın dağlarında insan toprağın ağırlığını hissederken burada coğrafyanın üzerine denizin nefesi karışıyordu. Belki de bu yüzden Basit bana bir köyden çok bir geçiş duygusu verdi: dağdan kıyıya, içe kapanmış vadilerden açık ufka doğru bir geçiş.

Fakat bu güzelliğe baktıkça zihnimin bir tarafı sürekli savaş yıllarına gidiyordu.

Bu yollar o zaman nasıldı?

Bu evlerin içindeki insanlar ne düşünüyordu?

Bir sabah denize bakarken ertesi gün evini terk etmek zorunda kalacağını insan önceden sezebilir miydi?

İşte gördüğüm her sakin manzaranın arkasında zihnim başka bir görüntü kuruyordu. Bugünün ses-

sizliğiyle geçmişin gürültüsü birbirine karışıyordu. Bir tarafta Akdeniz, ağaçlar, köy yolları; öte tarafta hafızanın içinden gelen göç, korku ve bekleyiş…

Sonra Sulayıp Türkmen.

Adının içinde bile kimliğini saklayan bir yerdi sanki: Türkmen. Sınırlar değişmiş, resmî diller değişmiş, köy adları kimi dönemlerde başka biçimlerde kaydedilmişti ama insanların kendilerini tarif etmek için taşıdıkları bazı kelimeler direnmişti. Sulayıp'ın adını zihnimden geçirirken kelimenin sonundaki "Türkmen" bana yalnızca etnik bir tanımlama gibi gelmedi. Sanki bir hafıza mühürüydü.

Dedeler…

Babalar…

Çocuklar…

Sonra savaşın dağıttığı aileler.

Türkiye'ye geçenler.

Yıllarca geri dönemeyenler.

Ve şimdi belki yeniden köyünü görmek için aynı yola çıkan insanlar…

Bir köyü terk etmek yalnızca evden ayrılmak değildir diye düşündüm. İnsan giderken sesleri de arkasında bırakıyor: sabah komşusunun sesini, avludaki hayvanları, ezanı, çocukların sokakta konuşmasını, kapısının açılışını… Sonra yıllarca başka bir yerde yaşarken insanın zihni o sesleri koruyor. Belki Sulayıp'a dönen biri için ilk büyük sarsıntı gördükleri değil, duyduklarıdır. Çünkü göz değişikliğe bir şekilde alışıyor; ama kulak çocukluğun sesini arıyor.

Yol biraz daha ilerledi.

Burç İslam…

Bu adın kendisi bile zihnimde başka bir çağrışım meydana getiriyordu. Burç… Yükseklik, gözetleme, koruma… İslam… Bir yer adının iki kelimesi, insana farkında olmadan tarih kurduruyor. Ben yine adların peşine takılmıştım. Acaba buradaki insanlar bu ismi söylerken artık kelimenin anlamını düşünüyorlar mıydı? Yoksa bizim kendi mahallemizin adını düşünmeden söylememiz gibi onlar için de yalnızca "ev" anlamına mı geliyordu?

Belki insanın memleketi tam da böyle bir şeydir.

Başkasının haritada gördüğü isim, sizin için çocukluğunuzdur.

Başkasının birkaç dakikada geçtiği yol, sizin ilk yürüdüğünüz yoldur.

Başkasının fotoğrafını çekip devam ettiği ev, sizin annenizin kapıda beklediği yerdir.

Burç İslam'dan geçerken bunu düşündüm. Yolculuk eden insan coğrafyaya dışarıdan bakıyor; fakat orada yaşayan insan coğrafyaya bakmıyor aslında, onu hatırlıyor. Bir ağaca baktığında altında oturduğu günü, bir eve baktığında içeride kaybettiği bir insanı, bir çeşmeye baktığında çocukluğunu hatırlıyor.

Benim önümden Basit, Sulayıp, Burç İslam geçiyordu. Fakat belki yıllar sonra buralara dönen bir Türkmen için köyler geçmiyordu; ömrü geri geliyordu.

Bir ev… Bir bahçe… Bir mezarlık… Bir yol ayrımı…

Her biri insanın içinden başka bir zamanı çekip çıkarıyordu.

O anda kendi kendime şunu düşündüm: Ben bu köylerden ilk defa geçiyordum. Onlar ise belki ilk defa geri dönüyorlardı. Aramızdaki fark yalnızca yolculuğun yönü değildi. Ben önümde ne göreceğimi merak ediyordum. Onlar ise geride bıraktıklarından neyin kaldığını merak ediyorlardı. Ve sanırım Bayırbucak yolculuğunda beni en fazla sarsan düşüncelerden biri buydu: Aynı yoldan geçen iki insanın manzarası aynı olabilir; fakat hafızası hiçbir zaman aynı değildir.

Burada yaşayan insanların kaç kuşaktır aynı kelimeyi kendi kimliklerinin önünde taşıdığını düşündüm.

Dağ geride kaldıkça deniz kendisini hissettirmeye başladı. Bayır'dan Bucak'a... Köylerden sahile... Sınırdan Lazkiye'ye...

Harita üzerinde birkaç santimetreyle gösterilebilecek bir yolun içine ne kadar çok tarih sığabildiğini o gün daha iyi anladım.

Sulayıp'ın da kaynaklarda Türkmen köylerinden biri olarak kaydedildiğini biliyoruz. Burç İslam ise bugün de Bayırbucak'ın önemli yerleşimlerinden biri; 2026 Martında bölge halkının geniş katılımıyla düzenlenen etkinlikler, savaş sonrasında burada toplumsal hayatın yeniden görünür hâle geldiğini gösteriyordu.

Akşam Lazkiye'ye ulaştığımızda sohbet başladı. Saat ilerledi. Gece oldu. Sonra gece daha da derinleşti.

Saat 03.40'a geldiğinde hâlâ konuşuyorduk. Kim bilir kaç hikâye birbirine karışmıştı.

Köyler... Savaş... Türkiye... Gidenler... Dönen-

ler... Dönmek isteyenler... Evler... Topraklar... Çocuklar...

Bir insan bazen saatlerce konuşur ama anlattığı şey aslında tek bir cümledir. Sabah ezanı okununca sohbetimizin geceden sabaha geçtiğini fark ettik. Namazın ardından kahveler geldi. Kahvenin kokusu odaya yayılırken konuşmaya yeniden başladık.

Uykusuzdum. Fakat garip biçimde uyumak istemiyordum. Çünkü bazı yolculuklarda insanın bedeni yorulurken zihni açılır. Saat 10.00'da dışarı çıktığımızda Bayırbucak'taki ikinci günüm başlamıştı.

Ve ben artık dün sınırdan geçen adam değildim. Çünkü bir coğrafyayı görmeye başlamanın ilk şartının ona bakmak değil, orada yaşayan insanları dinlemek olduğunu anlamaya başlamıştım.

3. Yıkıntıların Arasında Eve Dönmek

1 Ağustos 2026, Cumartesi

Bir gün önce saatlerce süren sohbetlerin ardından Bayırbucak'taki ikinci günüme uykusuz fakat zihnen daha uyanık başladım.

Bazen insan bir yere gitmeden önce o yer hakkında çok şey bildiğini zanneder. Okur, dinler, araştırır, yazar. Haritalara bakar; insanların anlattıklarından zihninde köyler, dağlar, yollar kurar. Benim Bayırbucak'la ilişkim de böyle başlamıştı. Daha önce hakkında kitaplar yazmıştım. İnsanlarını, tarihini, meselelerini anlamaya çalışmıştım. Fakat şimdi önümde başka bir imtihan vardı: "Yazdığım Bayırbucak ile göreceğim Bayırbucak birbirine benzeyecek miydi?". O sabah bu sorunun cevabını bilmiyordum.

Lazkiye'de beni daha önce Bayırbucak üzerine yazdıklarımdan tanıyan Şair ve Yazarlar Cemiyeti Başkanı Seyfettin Aşkar ile bir araya geldik. Konuşmamız doğal olarak Suriye Türkmenlerinin bugünkü durumuna ve geleceğine geldi.

Bir toplumun geleceğini konuşmak kolaydır. "Eğitim olmalı.", "Ekonomi düzelmeli.", "İnsanlar köylerine dönmeli.", "Altyapı yapılmalı."…

Masa başında bunların her biri düzgün cümlelerdir. Fakat birkaç saat sonra o cümlelerin içine gireceğimi henüz bilmiyordum. Çünkü birazdan "altyapı" dediğimiz kelimenin susuz bir köy olduğunu; "iskân" dediğimiz kavramın çatısız bir ev olduğunu; "geri dönüş" dediğimiz şeyin de yıllar sonra kendi toprağına gelip yıkılmış duvarın gölgesinde oturmaya çalışan bir insan olduğunu görecektim.

Seyfettin Aşkar'la konuşurken zihnimde giderek şu düşünce beliriyordu: Bir toplumun geleceği hakkında hüküm vermeden önce onun yollarında yürümek gerekiyordu. Ve o gün bunu yapacaktık. Yanımda Münif Hoşkar, İbrahim Hac İbrahim ve Muhittin Silo vardı. Muhittin Silo'nun arabasına bindik. Amacımız bu defa Bayırbucak hakkında konuşmak değil, Bayırbucak'ın içine girmekti. Lazkiye'den çıktık.

Şehrin hareketliliği gerimizde kaldıkça arazi değişmeye başladı. Yaklaşık otuz kilometre sonra köyler birbiri ardınca görünmeye başladı: Bellüren, Ferizli, Avanlı,. Elmalı, Küçük Elmalı, Şeren, Dervişen, Gebere, Kulcuk... Bir süre sonra bu isimlerin yalnızca yol üzerindeki yerleşim adları olmadığını fark ettim. Her birinin içinde başka bir zaman saklıydı.

3.1. Yer Adlarının İçindeki Memleket

Bayırbucak'ta insan bazen haritayı tabeladan değil, insanların ağzından okuyor. Bir köylü "Avanlı" diyor. Başka bir kayıtta Beit Avan çıkıyor karşınıza. Bir başkası "Elmalı" diyor. Resmî veya Arapça kullanımlarda aynı coğrafyanın Tıfahiye adıyla anıldığını görüyorsunuz. Derlemelerde Yukarı Elmalı için Tıfahiye Foganiye, Aşağı Elmalı için Tıfahiye Tahtaniye biçimleri kaydedilmiş. Buradaki tuffah kökü Arapçada "elma" anlamına geldiğinden, eski coğrafi anlamın başka bir dile çevrilerek sürdürüldüğü anlaşılıyor.

Bu bana önemli bir şeyi düşündürdü. Bir yerin adı değiştiğinde gerçekten adı mı değişir? Devlet kayıtlarına başka bir kelime yazabilirsiniz. Haritaya başka isim koyabilirsiniz. Tabelayı değiştirebilirsiniz. Ama seksen yaşındaki bir adam torununa hâlâ: "Biz Elmalılıyız." diyorsa, o köyün adı nerede yaşamaktadır? Haritada mı? İnsanın hafızasında mı? İşte Bayırbucak'ın yer adları bu bakımdan ayrıca incelenmesi gereken bir kültürel mirastır.

Ferizli'nin bir kayıtta Beit Feres, Avanlı'nın Beit Avan, Şeren'in Hılva, Çümeren'in Şahrura, Kepir'in el-Kabir adıyla eşleştirildiğini gördüğümüzde karşımızda yalnız bir isim listesi değil; farklı siyasi ve dilsel dönemlerin üst üste bıraktığı bir onomastik tabaka bulunuyor. Buna karşılık Kastal Maaf, Zinzif ve Dervişen gibi bazı adların değişmeden ya da küçük ses farklılıklarıyla yaşamaya devam etmesi de aynı hafızanın başka bir yönüdür.

Arabanın içinden köy adlarını dinlerken bunu

düşünüyordum: Belki de bir halkın toprağa tutunmasının ilk delili tapu değil, yer adıdır. Çünkü insan gitse bile isim kalır. Ve isim kaldığı müddetçe yolunu geri bulabilir. Fakat biraz sonra bu düşüncelerim, karşıma çıkan manzarayla dağıldı. İsapınar ile Cümeren'e gitmek istedik. Ama gidemedik. Yollar buna izin vermedi. Uzakta dağlarını ve yerleşimlerini seyretmekle yetindik. İnsanın gidemediği bir köye uzaktan bakması garip bir duygu… Görüyorsunuz. Orada olduğunu biliyorsunuz. Ama ulaşamıyorsunuz.

Savaş bitmiş olsa bile yol size geldiği harebe halde geçit vermiyor. O anda yolun sadece asfalt olmadığını düşündüm. Yol, dönüş demekti. Yol yoksa evine dönmek isteyen insan nasıl dönecekti? Malzemesini nasıl taşıyacaktı? Çiftçi ürününü nasıl pazara indirecekti? Bir çocuk okula nasıl gidecekti? Bir hasta gece yarısı hastaneye nasıl ulaştırılacaktı? Nitekim gördüğümüz yol problemi yalnız bizim o gün karşılaştığımız geçici bir güçlük değildi. Şubat 2026'da Bayırbucak'taki şiddetli yağış ve seller, zaten savaşta zarar görmüş yol ve köprü altyapısını daha da bozmuş; Kulcuk-Kapkaya güzergâhındaki ana bağlantının kesildiği ve bazı yollarda heyelan ve çökmeler meydana geldiği bildirilmişti.

Demek ki benim: "Buraya niçin gidemiyoruz?" diye sorduğum mesele aslında Bayırbucak'ın geleceğinin en temel sorularından biriydi. Yol yapılmadan dönüş tamamlanamazdı.

Sonra ormanları gördüm. Daha doğrusu, bir zamanlar orman olan yerleri... Bazı yamaçlarda yeşilin arasına yanmış alanlar giriyordu. Bazılarında tabiat yeniden kendini toplamaya çalışıyordu. 2025 yazındaki büyük Bayırbucak yangınları da bölgenin orman varlığına yeni zararlar vermişti.

Bir ağaca uzun süre baktığımı hatırlıyorum. İnsan savaş denildiğinde önce ölümü düşünüyor. Sonra yıkılan evleri… Ama savaş yalnız insanı öldürmüyor. Ağacı da öldürüyor. Bir ağacın yanması birkaç dakikadır. Yeniden aynı büyüklüğe gelmesi ise yıllar... Belki onlarca yıl. Bu yüzden yanan bir ormanın önünde yalnız bugünün kaybını değil, gelecek nesillerden alınmış zamanı da görürsünüz. Bayırbucak'ın dağlarında gördüğüm şey biraz da buydu: Yanmış zaman.

Elmalıkların yanından geçtik. On beş yıla yaklaşan savaş ve yerinden edilme döneminin toprağın üzerinde bıraktığı iz çok belirgindi. Bir meyve bahçesi insan ister. Budanmak ister. Sulama ister. Toprağının işlenmesini ister. Hasadını bekleyen el ister. İnsan gidince tarla da bir süre sonra insansızlığını belli ediyor. Dallar birbirine karışıyor. Otlar yükseliyor. Toprak sertleşiyor. Yıllarca bakılmamış arazilerde zaman neredeyse gözle görülür hâle gelmişti.

Kulcuk'tan dönen köylülerin 2025'te anlattıkları da gördüğümüz manzarayla örtüşüyordu: tarım makineleri eksikti, uzun süre bakımsız kalan meyve ağaçları verimsizleşmişti; su ve elektrik gibi temel hizmetler de birçok yerde bulunmuyordu.

Sonra evler... Bazıları artık ev değildi. Duvarları vardı ama odaları yoktu. Odaları vardı ama çatıları yoktu. Bir cephenin üzerinde kurşun izleri... Bir başka binada bombardımanın açtığı yaralar... Bize bombardımanlarla yıkıldığı anlatılan yapılar... İnsan ister istemez onların eski hâlini düşünüyordu.

Belki şu kırılmış duvarın yanında bir zamanlar bir sedir vardı. Belki bir çocuk burada ders çalışmıştı. Belki şu açıklığın bulunduğu yerde bir pencere vardı ve bir anne akşam eve gelecek oğlunun yolunu oradan gözetliyordu.

Şimdi siz yalnız beton görüyorsunuz. Ama o betonun içinde görünmeyen bir hayat var.

İşte savaşın yıkımını yalnız metrekareyle ölçmenin yanlışlığı burada ortaya çıkıyor. Yıkılan şey bina değildir yalnızca. Bir mutfağın kokusu yıkılır. Bir çocuğun odası yıkılır. Bayram sabahlarının toplandığı salon yıkılır. Babanın oturduğu köşe yıkılır. Annenin pencerenin önüne koyduğu saksı yıkılır. Ve insan yıllar sonra döndüğünde aslında eve değil, kendi geçmişinin enkazına döner.

Bölgedeki bu yıkım savaş yıllarında belgelenmişti. 2015'teki yoğun saldırılar sırasında evlerle birlikte okulların, su depolarının ve elektrik trafolarının da zarar gördüğü bildiriliyordu. On bir yıl sonra, 1 Ağustos 2026 günü, ben o tarihin yalnız haberlerde kalan kısmını değil, arazide bıraktığı uzun gölgeyi görüyordum.

Fakat o gün beni asıl etkileyen yıkıntılar değildi. İnsanlardı.

Geçtiğimiz hemen her köyde, çok az da olsa hayatın yeniden başladığını gördüm. Yaklaşık on aile... Bazen biraz daha az, bazen biraz daha fazla... İmkânları neye yetiyorsa onunla kendi topraklarına tutunmaya çalışıyorlardı. Ev denebilecek yapı kalma-

mışsa bir duvarı ayağa kaldırıyorlardı. Çatı yoksa ellerindeki malzemeyle gölgelik yapıyorlardı.

Elektrik yoktu. Su yoktu. Okul yoktu. Yol doğru dürüst yoktu. Ama insan vardı.

Bir duvarın gölgesine oturan bir aileye baktığımda zihnimde garip bir soru belirdi: Bir insan niçin buraya döner? Şehirde daha rahat yaşayabilecekken... Elektriğin olduğu bir yerde kalabilecekken... Musluğu çevirdiğinde su akacakken... Çocuklarını daha kolay okula gönderebilecekken... Niçin gelip bu yıkıntının içine oturur? Sonra cevabın bizim dışarıdan baktığımız kadar karmaşık olmayabileceğini düşündüm. Çünkü orası onun toprağıydı. İnsan bazen konfor ile aidiyet arasında seçim yapmak zorunda kalıyor. Ve bazı insanlar: "Benim evim yıkılmış olabilir ama yine de benim evimdir." diyebiliyor.

Bayırbucak'a daha önce dönmüş Türkmenlerle yapılan görüşmeler de aynı psikolojiyi gösteriyor. Dervişenli Hüseyin Devriş Ali, 12 yılın ardından dönüp ev olmadığı için çadırda yaşamayı kabul etmişti; Kulcuk'ta ise aileler suyu uzaktan taşıyarak ve elektrik için alternatif imkânlar kullanarak yeniden yerleşmeye çalışıyordu. Bu yüzden gördüğüm o basit gölgelikler bana yoksulluğun işareti kadar başka bir şeyin de işareti gibi geldi: "Döndüm.". Belki duvarı yoktu. "Ama benim toprağım!" diye adeta kucaklıyordu toprağını…

3.2. Zihnimde ilk ciddi çözümlerin doğmaya başlaması:

Bayırbucak'ta mesele yalnızca insanlara "köylerinize dönün" demek değildi. İnsanların dönüşünü kolaylaştıracak çözümler bulmak ve çevreyi yaşanabilir hâle getirmek gerekiyordu. gerekiyordu.

Bir köye önce muhteşem binalar yapmak gerekmiyordu. Öncelik sırası aslında gözümüzün önündeydi: yol, su, elektrik, barınma, sağlık, eğitim, tarımsal araç ve gereçler, tarımsal üretim, yerel ekonomi…

Su olmadan hayat da olmazdı, tarım da. Tarım olmadan da gelir… Gelir olmadan aile … Aile kalmazsa tüten ocak… Tüten ocak olmazsa, yurt tutacak insan olmazdı!

2025'te Bayırbucak'ı ziyaret eden YTB heyeti de imar, iskân, belediye hizmetleri, su, kanalizasyon ve elektrik alanlarında ciddi eksiklikler tespit etmişti. 2026 başında bölgeden gelen haberlerde de su, elektrik, ulaşım ve barınmanın hâlâ başlıca problemler arasında olduğu bildiriliyordu.

Demek ki benim birkaç saat içinde kurduğum bu zincir yalnız kişisel bir izlenim değildi. Sahanın kendisi aynı şeyi söylüyordu.

Yolumuza devam ettik. Kepir... Fırınlık... Mesire yerleri...

Ardından savaşın en yoğun sahnelerine tanıklık etmiş bölgelerden biri olarak anlatılan 45 Dağı karşımızda belirdi. Dağlara baktım. Bir dağın savaşa karışması ne garip... Normal zamanda dağın adı çocuklara yön tarif eder.

"Şu dağın ardındaki köye gideceğiz."

Çoban sürüsünü oradan geçirir.

Gençler pikniğe gider.

İnsanlar gölgesinde dinlenir.

Savaş başlayınca aynı tepe birden "mevzi", "cephe", "hâkim nokta" olur. Haritanın dili değişir. İnsanların baktığı manzara değişir. Dağ değişmez aslında. Biz dağa başka anlamlar yükleriz. 45 Tepesi/45 Dağı da Bayırbucak ve Türkmen Dağı'nın bilinen mevki adları arasında kaynaklarda yer alıyor. Oraya bakarken geçmişteki çatışmaları düşünmemek mümkün değildi. Fakat ben o gün dağın bundan sonra ne olacağını düşünmek istedim. Bir savaş mevzisi olarak mı hatırlanacaktı? Yoksa yıllar sonra yeniden çocukların gezdiği, insanların piknik yaptığı bir yere mi dönüşecekti?

Barış biraz da mekânların eski anlamlarına kavuşmasıdır belki. Sonra Kastal Maaf tarafına geçtik. Bu isim de Bayırbucak'ın hafıza haritasında özel bir yere sahip.

Kastal Maaf, yer adı derlemelerinde hem eski kullanımda hem yeni listelerde aynı biçime çok yakın şekilde yaşamaya devam eden adlardan biri. 17 Ocak 2025'te, yıllarca köylerine giremeyen Bayırbucak Türkmenlerinin burada yeniden cuma namazında buluşması, dönüş döneminin sembolik hadiselerinden biri olmuştu. Ben ise şimdi Kastal Maaf'ı bir haber metninden değil, otomobilin camından seyrediyordum.

Bir ara Bayırbucak Sofrası denilen yerde mola verdik. Bu kadar yıkımın içinde insanın önüne güzel bir sofra çıktığında önce garipsiyor.

Lahmacunlar... Kebaplar... Humus... Sıcak ekmek... İnsanlar...

Sohbet...

Bir tarafta birkaç kilometre önce gördüğünüz yıkılmış evler, diğer tarafta kurulmuş bir sofra. Ama sonra düşündüm: Neden garip olsun? Hayatın savaşa verdiği en büyük cevaplardan biri belki de budur. Sofra kurmak. Çünkü sofra demek insan hâlâ burada demektir.

Fırın yanıyorsa hayat vardır. Yemek pişiyorsa aile vardır. Misafir ağırlanıyorsa toplum hâlâ kendi kültürel düzenini sürdürüyordur.

Yemeğimizi yedik. Namazımızı cemaatle kıldık. Ve tekrar yola çıktık.

O sofradan kalkarken zihnimde bir başka çözüm fikri vardı: Bayırbucak yalnız "yardım götürülecek bir bölge" olarak görülmemeliydi. Üretim yapabilecek bir bölge olarak görülmeliydi.

Tarım... Gıda... Küçük işletmeler... Doğa turizmi... Yerel mutfak... Mesire alanları...

Deniz ile dağın birbirine bu kadar yaklaştığı bir coğrafyada kalkınmayı yalnız yardım kolileri üzerinden düşünmek bölgenin potansiyelini küçültmek olurdu. Nitekim köylerine dönen bazı Bayırbucaklılar da yatırım ve turizm imkânlarına özellikle dikkat çekiyor. Yardım insanı bir süre ayakta tutar; üretim ise yeniden kendi ayakları üzerinde durmasını sağlar. Bu ayrımı o gün ilk defa bu kadar açık hissettim.

Kastal Maaf'tan sonra Zinzife indik. Bir başka isim... Bir başka köy... Bir başka hikâye... Yer adı kaynaklarında Zinzif/Zinzife, değiştirilmeden yaşamayı başaran adlardan biri olarak karşımıza çıkıyor.

Burada genç avukatlarımızdan İhsan Aciz'in evine uğradık. Kahveler geldi. O gün yaptığımız gibi yine oturup gördüklerimizi değerlendirdik. Aslında bu küçük molalar gezinin benim için en önemli parçalarından biriydi. Çünkü yalnız görmek yetmiyordu. Gördüğünü düşünmek gerekiyordu.

Bir köyden geçtikten sonra: "Burada asıl problem ne?" diye konuşuyorduk.

Bir yıkılmış ev gördükten sonra: "Bu insanlar nasıl dönecek?"

Bir bahçe gördükten sonra: "Tarım yeniden nasıl başlayacak?"

Bir bozuk yoldan geçtikten sonra: "Bu yol yapılmadan hangi ekonomik hayat kurulabilir?" diye soruyorduk.

Kahvemi içerken gün boyunca gördüğüm görüntüler zihnimde birbirine karışıyordu. Kurşun delikleri... Yanmış ağaçlar... Ot basmış elmalıklar... Ulaşılamayan köyler... Yıkılmış evler... Bir duvarın altına yaptığı gölgelikte yaşayan aile... Sonra Bayırbucak Sofrası'ndaki sıcak ekmek... Cemaatle kıldığımız namaz... Kahveyi ikram eden genç avukat... Bir tarafta yıkım. Bir tarafta hayat. O anda Bayırbucak'ın bana ikinci gün öğrettiği şeyi sanırım ilk defa açıkça ifade edebildim:

Bu coğrafyanın asıl hikâyesi yıkılmış olması değildi. Çünkü yıkılmış bir yer yalnız acındırır. Bayırbucak'ta gördüğüm ise bundan farklıydı. Yıkılmıştı ama terk edilmemişti. Aradaki fark çok büyüktü. Bir yerde insan yoksa enkaz zamanla tabiata karışır. Ama bir insan gelip yıkık duvarının dibine yeniden gölgelik kuruyorsa artık orası enkaz değildir. Orası yeniden kurulmayı bekleyen bir evdir. Kahvemden son yudumu alırken içimden şu cümle geçti: Bayırbucak'ın ihtiyacı yalnız yaralarının anlatılması değil, yeniden ayağa kalkabileceği yolun bulunmasıydı.

Ben yolculuğun ikinci gününün sonunda artık

yalnız gördüklerimi yazmak istemiyordum. Gördüklerimin neye dönüştürülebileceğini de düşünmek istiyordum. Çünkü bazı yolculuklar insana manzara gösterir.

Bazıları tarih öğretir. Bazıları ise insanın omuzlarına bir soru bırakır: "Bütün bunları gördün; peki şimdi ne yapılabilir?" Bayırbucak'taki ikinci günüm, benim için tam da bu soruyla sona eriyordu.

Sonuç

Bayırbucak'tan ayrılırken zihnimde birbirinden farklı görüntüler yan yana duruyordu. Yayladağı'ndan başlayan yol, köylerin içinden geçerken karşıma çıkan çeşmeler, sofralar, kahveler ve insanların sıcak karşılamaları; ardından yıkılmış evler, yanmış ormanlar, bozulmuş yollar ve sessizleşmiş tarlalar… Bir tarafta geçmişin izleri, diğer tarafta savaşın bıraktığı ağır tahribat vardı. Fakat bütün bu görüntülerin arasında beni en çok düşündüren şey, hayatın bütün bunlara rağmen devam ediyor olmasıydı.

Kimi köylerde yıkılmış evlerin arasında yeniden yaşamaya çalışan ailelerle karşılaştım. Elektriğin, suyun ya da düzgün bir yolun olmadığı yerlerde bile insanlar kendi topraklarından vazgeçmemişti. Bu durum, Bayırbucak'a bakışımı da değiştirdi. Başlangıçta atalarımın izlerini sürmek, köyleri görmek ve geçmişle aramdaki bağı anlamak için çıktığım bu yolculuk, zamanla geleceğe dair bir soruya dönüştü: Bu insanlar kendi topraklarında yeniden nasıl bir hayat kurabilir?

Bu sorunun cevabı yalnızca yeni evler yapmak değildir. Çünkü bir köyü yeniden kurmak, o köyün insanlarına yeniden bir hayat kurabilmek demektir. Bunun için öncelikle yolun, suyun, elektriğin, sağlık hizmetlerinin ve eğitimin yeniden işler hâle gelmesi gerekir. Fakat bunların ardından insanların geçimini sağlayabileceği bir ekonomik düzenin de kurulması gerekir. Toprağın yeniden işlenmesi, tarımsal üretimin canlandırılması, küçük işletmelerin desteklenmesi ve yerel üretimin güçlendirilmesi bu açıdan önem taşımaktadır.

Bayırbucak'ın yeniden ayağa kalkması için dışarıdan hazır bir hayat getirmekten çok, bölgede zaten var olan hayatı yeniden harekete geçirmek gerektiğini düşünüyorum. Köylerin kendi ihtiyaçları, imkânları ve üretim potansiyelleri dikkate alınarak yapılacak küçük ama birbirini tamamlayan yatırımlar zamanla daha büyük bir dönüşüm oluşturabilir. Tarım yeniden canlanabilir, yerel ürünler ekonomik değere dönüşebilir; bölgenin mutfağı, doğası ve tarihî dokusu ise ilerleyen yıllarda turizm açısından yeni imkânlar yaratabilir.

Bütün bunları düşünürken, yolculuğun başlangıcındaki sınır görüntüsü de zihnimde yeniden anlam kazandı. Haritada çizilmiş bir sınırın iki tarafında farklı devletler olabilir; fakat insanların hafızasında, dilinde, mutfağında, yer adlarında ve aile hikâyelerinde bu ayrım her zaman aynı kesinlikte bulunmuyor. Bayırbucak'ta gördüğüm sofralar, duyduğum hikâyeler ve karşılaştığım insanlar, bu coğrafyanın yalnızca bugünkü siyasi sınırlarla açıklanamayacak kadar derin bir geçmişe sahip olduğunu yeniden hatırlattı.

Belki de bu yüzden Bayırbucak'ın geleceğini yalnızca yıkılan yapıların yeniden yapılması üzerinden düşünmemek gerekir. Yeniden inşa, aynı zamanda insanların kendi topraklarıyla yeniden bağ kurabilmesi, üretime dönebilmesi ve çocukları için bir gelecek tasarlayabilmesi anlamına gelmelidir. Bir yolun yapılması insanı köyüne ulaştırır; ama o köyde yeniden bir hayat kurulması için o yolun götürdüğü yerde bir gelecek de bulunmalıdır.

Benim için bu yolculuk, geçmişe doğru başlayan fakat geleceğe doğru ilerleyen bir yolculuğa dönüştü. Atalarımın izlerini ararken bugün yaşayan insanların hikâyelerine rastladım. Yıkılmış evlerin arasında geçmişi, boşalmış tarlalarda kaybedilen üretimi, köylerine dönen insanlarda ise geleceği gördüm. Bu nedenle Bayırbucak'ın hikâyesini tek bir cümleyle anlatmam gerekirse şöyle derdim: Yıkılmıştı ama terk edilmemişti.

Şimdi asıl mesele, bu insanların dönüşünü kalıcı bir hayata dönüştürebilmektir. Bunun yolu da yalnızca binaları değil; yolları, üretimi, eğitimi, yerel ekonomiyi ve en önemlisi insanların geleceğe dair umudunu birlikte yeniden kurmaktan geçmektedir.

Bayırbucak'tan ayrılırken geride yalnızca bir coğrafya bırakmadığımı hissettim. Orada gördüğüm hayat, bana bir yerin yeniden ayağa kalkmasının önce insanın kendi toprağına yeniden inanmasıyla başladığını düşündürdü. Belki de bundan sonraki hikâye, tam da burada başlayacaktır: Yıkımın içinden yeniden hayata tutunan insanların hikâyesi.

(Devam edecek.)

MALAZGİRT, BİR MİLLETİN TARİHE UYANIŞI

Bedrettin KELEŞTEMUR

Öz

Bu çalışmada, 26 Ağustos 1071 tarihinde gerçekleşen Malazgirt Zaferi'nin Türk ve dünya tarihi açısından taşıdığı önem, Anadolu'nun vatanlaşma sürecine etkisi ve Türk milletinin tarihî hafızasındaki yeri ele alınmaktadır. Malazgirt Zaferi, yalnızca Bizans ordusuna karşı kazanılmış askerî bir başarı olarak değil, Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesinin önünü açan ve sonraki asırlarda şekillenen siyasî, sosyal, kültürel ve medeniyet tarihinin temel dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada Sultan Alparslan ve beraberindeki komutanların tarihî rolü, Malazgirt sonrasında Anadolu'da ortaya çıkan devlet ve medeniyet birikimi ile bu tarihî mirasın İstanbul'un Fethi, Çanakkale Zaferi ve Millî Mücadele gibi sonraki tarihî süreçlerle kurduğu bağ üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Malazgirt'in yalnızca askerî tarih perspektifinden değil; edebiyat, şiir, sanat, eğitim ve kültürel hafıza bağlamında gelecek nesillere aktarılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede Malazgirt'in, geçmişte gerçekleşmiş bir zafer olmanın ötesinde, tarih bilincinin ve medeniyet tasavvurunun canlı bir unsuru olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışma, Malazgirt'in tarihî anlamının yeni nesillere aktarılmasının, millî hafızanın güçlendirilmesi ve tarihî sürekliliğin sağlanması bakımından önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Malazgirt Zaferi, Sultan Alparslan, 1071, Anadolu, Türk tarihi, tarih bilinci, medeniyet, millî hafıza.*

Manzıkert: A Natıon's Awakenıng to its Hıstory

Abstract

This study examines the significance of the Battle of Manzikert, fought on 26 August 1071, in Turkish and world history, its role in the transformation of Anatolia into a homeland, and its place in the historical memory of the Turkish nation. The Battle of Manzikert is evaluated not merely as a military victory against the Byzantine army, but as one of the major turning points that paved the way for the establishment of Anatolia as a Turkish homeland and influenced the political, social, cultural, and civilizational developments of subsequent centuries. The study focuses on the historical role of Sultan Alp Arslan and the commanders who accompanied him, the state and civilizational heritage that emerged in Anatolia after Manzikert, and the historical continuity between this legacy and subsequent events such as the Conquest of Constantinople, the Gallipoli Campaign, and the Turkish War of Independence. It also emphasizes the importance of transmitting the meaning of Manzikert to future generations not only through military history but also through literature, poetry, art, education, and cultural memory. Within this framework, the study concludes that Manzikert should be understood not merely as a victory of the past, but as a living element of historical consciousness and a broader vision of civilization. The study argues that transmitting the historical significance of Manzikert to younger generations is essential for strengthening collective historical memory and maintaining historical continuity.

Keywords: *Battle of Manzikert, Sultan Alp Arslan, 1071, Anatolia, Turkish History, Historical Consciousness, Civilization, Collective Memory.*

Giriş

Bazı tarihler vardır ki yalnızca takvim yapraklarında kalmaz; bir milletin hafızasına, vicdanına ve istikbaline mühür gibi işlenir. 26 Ağustos 1071 de işte böyle bir tarihtir. Malazgirt, yalnızca iki ordunun karşı karşıya geldiği bir meydan değildir. O meydan; bir milletin kaderinin değiştiği, bir coğrafyanın yeni bir ruhla buluştuğu ve Anadolu'nun geleceğinin yeniden şekillendiği büyük bir tarih sahnesidir. Sultan Alparslan ve beraberindeki yiğitler, yalnızca bir zafer kazanmak için değil, kendilerinden sonraki asırlara uzanacak büyük bir medeniyet yürüyüşünün kapısını aralamak için o ovaya çıkmışlardır.

Malazgirt'i anlamak, aslında Anadolu'yu anlamaktır. Çünkü Anadolu, kolay kazanılmış bir coğrafya değildir. Nice kavimlerin, devletlerin, medeniyetlerin gelip geçtiği bu topraklar; sabır, mücadele, ilim, irfan ve büyük bir tarih şuuru isteyen bir vatandır. Malazgirt'ten sonra Anadolu'nun yalnızca siyasi haritası değişmemiş; şehirleriyle, camileriyle, medreseleriyle, kervansaraylarıyla, vakıflarıyla, sanat eserleriyle ve insanıyla yeni bir medeniyet iklimi doğmuştur. Bu sebeple Malazgirt'i yalnızca askerî bir zafer olarak değil, bir medeniyet başlangıcı olarak okumak gerekir.

Bugün üzerinden dokuz buçuk asra yakın bir zaman geçmesine rağmen Malazgirt'in sesi hâlâ duyulmaktadır. O ses bazen bir ezanda, bazen bir kitabın sayfasında, bazen bir caminin kubbesinde, bazen Anadolu'nun herhangi bir köşesindeki tarihî bir taşta karşımıza çıkar. Kimi zaman da Çanakkale'de, Sakarya'da, Kocatepe'de ve Millî Mücadele'nin bütün cephelerinde yeniden yankılanır. Çünkü tarih, yalnızca geçmişte yaşanmış olayların toplamı değildir; geçmişten bugüne taşınan bir şuurdur. Malazgirt'in bize bıraktığı en büyük miras da işte bu şuurdur.

26 Ağustos 1071 ile 26 Ağustos 1922 arasında dokuz asırdan fazla zaman vardır; fakat bu iki tarih arasında kuvvetli bir ruh bağı bulunmaktadır. Birinde Anadolu'nun kapıları ardına kadar açılmış, diğerinde işgal altındaki Anadolu'nun kurtuluşu için Büyük Taarruz başlamıştır. Birinde vatanın kapısı açılmış, diğerinde vatanın kapısında bekleyen istilacı kuvvetlere karşı son büyük yürüyüş başlamıştır. Bu bakımdan Malazgirt'i hatırlamak yalnızca geçmişi anmak değil; vatanın hangi fedakârlıklarla kurulduğunu, hangi bedellerle korunduğunu ve gelecek nesillere hangi sorumlulukların bırakıldığını yeniden düşünmektir.

İşte bugün bize düşen görev, Malazgirt'i sadece yılda bir kez yapılan törenlerle hatırlamak değildir. Malazgirt'i çocuklarımızın zihnine, gençlerimizin hayaline, sanatımızın diline, edebiyatımızın ruhuna ve eğitimimizin merkezine taşımaktır. Çünkü tarihini bilmeyen nesiller, yalnızca geçmişini değil, geleceğini de başkalarının anlatıları üzerinden okumaya mahkûm olur. Malazgirt'i yaşamak; Alparslan'ın iradesini, Anadolu'nun medeniyet hafızasını ve dokuz asırlık büyük yürüyüşümüzün anlamını yeniden keşfetmektir. Bu sebeple Malazgirt, sadece geçmişimizin değil, geleceğimizin de meselesidir.

Allah'a hamdolsun, Malazgirt-1071'i, insanlık tarihinin seyrini değiştiren bu mualla zaferi millet olarak devletimizin en üst makamlarınca, Muş İlimizin Malazgirt İlinde idrak ediliyor. Bu bir stratejidir. Malazgirt Meydanından, 26 Ağustos 1071 tarihinde, dosta ve düşmana verilecek birçok mesajın olabileceğini düşünüyorum. Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan'ı ve Devlet Ricalini Anadolu'yu vatan yapan zaferin 955.nci yıldönümünde Muş İlimiz ve Şanlı Malazgirt bütün ruhu ve ruhaniyetiyle ağırlayacaktır. Sevgili okurlar, "Malazgirt'i yaşamak, milletçe tarihe uyanmaktır!" 26 Ağustos 1071, "Malazgirt Zaferi!" zaferlerin anası olarak bilinir.

Bu zaferle, "fetih süresi…" hafızalara gelir; "İnnâ fetahnâ leke fethen mubînâ(mubînen).

Mealen, "doğrusu biz sana apaçık bir zafer sağlamışızdır"

O zaferle birlikte, Anadolu'nun kapıları bu millete açılacaktır. O zaferle birlikte, Anadolu bu millete kutlu bir vatan olacak. Muş İlimiz, Eski Belediye Başkanı Necmettin Dede, "Malazgirt Zaferi için…" şunları söylüyordu; "Bu Zaferi Hıristiyan Dünyası Kazanmış Olsaydı; Malazgirt'i kendilerine, "kutsal mekân!" yaparlardı" Bu sözler, tarihi bir hakikati de işaret etmektedir.

Şu tarihi günlerde milletçe, MALAZGİRT'LE YOĞUNLAŞALIM. Bu büyük zaferle ilgili, çizgi filmler, senaryolar, belgeseller, diziler vs. hazırlayalım. Şiir, Hikâye, Roman yarışmaları düzenleyelim

Artık 86 milyon insanımız bu büyük zafere; Bu milletin, "9 asrı aşan tarihi yürüyüşüne…" yoğunlaşmalıdır. 9 Asrın serüveni, "Ağustos Ayı'nda Zaferlerle Taçlanır!"

Bu kutlu Yolculuk bizleri; Kosova'ya (1389),Otlukbeli'ne (1473),Otranto'ya (1480),

Çaldıran'a (1514),Mohaç'a (1526),Mercidabık'a (1516), Kıbrıs'ın Fethine(1571),

Erivan'ın Fethine (1635), Çanakkale Conkbayırı Zaferine(1915), Erzurum Kongresine (1919),

Ve 'mukadder gün olan' Büyük Taarruza (1922) götürecektir.

Zaferler halkalarını birbirine ekliyoruz… Her zaferle, bu millet tarihin seyrini değiştirecektir.

Malazgirt'te, Kocatepe'de, O mukadder olan tarihi zaferlerde; Bu millet, 'o meydanlarda' kendisi oldu. Kendisini yaşadı! Tarihi hatıralarıyla buluştu. Merhum, Ahmet Kabaklı Hoca, "tarihin seyrini değiştiren büyük zaferleri anlatırlarken…" Malazgirt-1071, İstanbul'un Fethi (1453), Tarihin zor geçidi Çanakkale ve Milli Mücadele Yıllarını anlatırlarken, "ALPEREN RUHUNDAN" bahsederlerdi

O şuuru, '9 asrı tefekkür ederek yaşamak' geleceğe uyanmaktır.

Hüseyin Nihal Atsız Malazgirt Zaferi için,

"Ağustos, tarihimizde mühim ve şanlı bir aydır. 26 Ağustos 1071 ile 30 Ağustos 1922, aynı düşman millete karşı iki büyük ve örnek zaferin kazanıldığı dönüm günleridir. Birincisi, millî şuurun da şimşek gibi çaktığı bir gündür. İkincisi, en bitkin zamanımızda bile neler yapabileceğimizin tanığıdır." Her iki Zaferin birleşen özellikleri vardır, Birinin vatan yapan, diğerinin ise vatan kurtaran zafer oluşudur. Tarihler aynı zaman diliminde kesişir; 26 Ağustos 1071'de; Türkiye Devletinin temeli atılmış, Anadolu'nun Türklüğü tescil edilmiş. 26 Ağustos 1922'de, Devlet yeniden kurulmuş, vatan bütünlüğü ebediyen parçalanmayacak şekilde sağlanmıştır.

Bir değerli tarihçimiz; "İstiklal savaşı yalnız Yunanlılara karşı değil; İstilacı, emperyalist bütün batı dünyasına karşı kazanılmıştır. Onun temelinde Türk'ün istiklal aşkı, hür yaşama azmi vardır."

Düşman aynıdır; 'sömürgeci istilacı, şer ittifak…'

9 asrın serüveni bizlere "Anadolu'nun zor bir coğrafya olduğunu anlatır!" O zorluğu idrak edebilen gayret, hamiyet, heyecan, milli şuura da sahip olacaktır. Bizler Malazgirt'ten Çanakkale'ye; Çanakkale'den Sakarya'ya geldik… "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz." İradesi, o şuurun fırtınaya dönüştüğü

zaman dilimidir. Bu ülke insanı, Doğusu ve Batısıyla, Kuzeyi ve Güneyiyle, Malazgirt'i ve Çanakkale'yi, Onda ki ruhu gibi bilmelidir…

Malazgirt Zaferinin Kumandanı, Alparslan ve O'nun yol arkadaşları… Afşin'i, Sav Tigin'i, Sunduk, Gevher Ayin, Ay-Tigin, Tarang-Oğlu, Ahmet-Şah, Dilmaçoğlu Mehmed, Dudu-Oğlu, Kutalmışoğlu Süleyman, Artuk, Tutak, Danişment, Saltuk, Mengücek, Çavlı, Çavuldur ve Porsuk gibi iş bilir komutanlar; Bir büyük hakikate, bir büyük fethe gönül koyacaklar, Anadolu'yu bizlere vatan yapmaya birlikte and içeceklerdir.

Alparslan'a, "Cihan Sultanı" ismi verilirken, bir Türk Nehri olan Yeşil Tuna'yı ve Cihan Padişah'ı Sultan Süleyman'ı tahayyül ederim. "Ebu'l-Feth"(fetih babası) ismiyle, bir çağ kapatıp da yeni bir çağ açan Fatih'i hatırlarım. "Sultanu'l Âdil" ismiyle de, bu milletle bütünleşen tarihi sıfatı yaşamaya çalışırım.

Malazgirt'i düşünürüm, gönül köprüsüyle, tarihin altın sayfalarını, 'Koklamak' isterim…

Ve özellikle de sorarım, Malazgirt'e bizler neler verdik. Bu tarihi şehri, ne kadar, 'inşa…' edebildik…

Ne kadar görebildik, ne kadar gösterebildik… Destan Şairimiz Malazgirt'teki ruhla seslenirler;

"Yiğitler kan döker, Bayrak solmaya
Anadolu'm başlar vatan olmaya
Kızılelma ya hey! Kızılelma ya
En güzel marşını vurmada Mehter
Ya Allah Bismillah Allahû Ekber

Arif Nihat Asya, Malazgirt'te başlayan serüveni dillendirirler;

"Torunlarım dört yana, kol kol, gitsin;
Malazgirt'ten İstanbul'a yol gitsin!
Gelip sana çarpan gücü, yavaştan
Anlamazsa, haritadan sil, gitsin!
Şehitlerim, Tanrı'ya, al al, gitsin,
Yaralıma su verene bal gitsin!

Dilaver Cebeci'nin "Türkiye'm" şiiri büyük bir sevdanın resmidir;

"Baş koymuşum Türkiye'min yoluna
Düzlüğüne, yokuşuna ölürüm,
Asırlardır kır atımı suladım.
Irmağının akışına ölürüm."

Coğrafyanın Vatan Oluşunun Kutlu Yolculuğunun Romanı… 1971 tarihinde Malazgirt Zaferinin 900. Yıldönümünde; Mustafa Necati Sepetçioğlu, "Kilit…" verdiği isimle; bu milletin tarihi romanına imza atacaklar… O tarihi seri içerisinde; "Kilit (1971), Anahtar (1973), Kapı (1973), Konak (1974), Çatı (1974), Üçler-Yediler-Kırklar (1975), Bu Atlı Geçide Gider (1977), Karanlıkta Mum Işığı (1978), Darağacı (1979), Sabır (1980), Ebem Kuşağı (1989), Geçitteki Ülke (1980)

Şurası bir gerçek; "Şiirsiz, sanatsız, edebiyatsız, hissiyatsız tarih anlatımı olmaz…"

Anadolu'ya, Türk'ün 'Ana Vatanı…' dedik; Şefkati solukladık…

Orta Asya'ya, 'Uluğ Türkistan' veya 'Ata Yurt' dedik! Köklerimizle birlikte, Şefkati Âlem…

Balkanlara, 'Evlad-ı Fatiha'n Yurdu 'dedik; Cihan Devletine açılan yol…

Ve Kıbrıs'a, 'Yavru Vatan' dedik… Anadolu'ya, 'emniyet kemeri…'

Bütün bu yollarda, Malazgirt en soylu rıhtım…

Anadolu'yu vatan yapan, "Sahabe Meşrepli, Ocaklı ve Otağlı, Yesevi Ocaklı, Yunus Dilli…"

Cihangirlerin, 'Fetih Türküsü…' O türküyü, Sadece 83 milyonla değil; Gönül Coğrafyamızla birlikte,

'Asırların Nağmesi' olarak, Birlikte yâd etmeliyiz… Malazgirt'te, 9 Asrın 'tefekkürü' Anadolu'nun ruh iklimi vardır… O iklimi, bugün daha fazlasıyla yaşamaya ihtiyacım var!

Anadolu'da ki, 9 asırlık 'destanı…' okumaya, okutmaya, onunla yaşamaya ihtiyacım var! Bu millet Malazgirt'e çok yüksek bir medeniyetle, ilimle, kültürle geldi… Bu dönemler Avrupa'nın 'karanlık çağıdır' On birinci Asır, Doğu'da Medeniyetin; Batı Dünyasını derinden sarsacak bir asırdır.

Gazali, Farabi, Biruni, İbn-i Sina, Ömer Hayyam, Abdullah Barani, İbn-i Rüşt, El-Harezmî, Şehristani, Abdurrezzak Türkî, Fahrettin Razi, Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacip, Zemahşeri gibi isimler dönemin ak yüzleridir, Gökteki yıldızlar misali zamanın kandilleridir. Maveraünnehir 'den batıya doğru yürüyen 'Medeniyet Süvarisi…' İlim ve Sanatın kabından taşan, her biri cihana ayna olabilecek asil yüzlü akça şehirler… O ruh, O muazzam iklim, güneşin yol aldığı istikamete doğru dağlar gibi yürüyordu. Tıpkı şehirlerin, nehirlerin, deryaların bir vecd halinde yürümesiydi. O kutlu yürüyüşün, kutlu ovasında tarihin seyrini değiştirecek bir imtihandır,

Malazgirt. O sebepledir ki, 'Fetihlerin anası' 'Zaferlerin anası' diyoruz, Malazgirt'e... Şimdi daha zindesin; ifademde sen, gönlümde sen, mahşerimde sen varsın. Şu ifadeyi paylaşalım, "Malazgirt sadece Malazgirtlilerin değil. Malazgirt bütün Türkiye´nindir, bütün İslam âleminindir. Malazgirt kutsal bir şehirdir, bir Kudüs´tür, bir Mekke´dir. Malazgirt'i, "Gönül Coğrafyamızı buluşturan tarihin cazibe merkezi…"

Allah Resulü (sav) 8 asır öncesinde; "İstanbul'un fethini!" müjdeliyor!

"Ne mutlu o askerlere… Ne mutlu o kumandana…" O askerler, o her biri sevda erenleri şehadeti biliyorlar. 1071'lerden 1453'lere; İstanbul'un kapılarının, "Malazgirt'te açılacağını!" biliyorlar.

O sebepledir ki, Malazgirt; 'Zaferlerin Tacıdır' Malazgirt, "coğrafyayı vatan yapan kutlu yürüyüşün adı…" O yürüyüşe 'sadıkane bir yar' olmak isteriz

Şehitler, Sadıklar, Sıddıklar, Âlimler ile aynı evla yolda yürümek…

Niyetim halistir Yarabbi! İstikametimizi doğru, akıbetimizi hayırlı eyle (âmin)

Hitabına sadakatle sarılan Sultan Alparslan, Gaza Meydanında, "Ya Rabbi! Sen'i kendime vekil yapıyor, azametin karşısında, Yüzümü, yere sürüyor ve Sen'in uğrunda cihat ediyorum. Ey Allah'ım! Niyetim hâlistir, bana yardım et, sözlerimde hilâf varsa beni kahret!"

Sonuç

Malazgirt'e baktığımızda yalnızca 1071 yılını görmemeliyiz. O meydanda Anadolu'nun dokuz asrı aşan tarihini, nice devletleri, nice şehirleri, nice âlimleri, sanatkârları, şehitleri ve gönül erlerini görmeliyiz. Alparslan'ın açtığı kapıdan yalnızca ordular geçmedi; ilim geçti, irfan geçti, sanat geçti, adalet geçti, medeniyet geçti.

Horasan'dan, Maveraünnehir'den ve Türkistan'dan gelen büyük bir kültür birikimi Anadolu'da yeni bir hayat buldu. Bu yüzden Malazgirt'in gerçek büyüklüğü, yalnızca kazanılmış bir savaşta değil, o zaferin ardından inşa edilen medeniyette aranmalıdır.

Bugün Malazgirt'i konuşurken çocuklarımıza yalnızca "Türkler Anadolu'ya geldi" cümlesini öğretmek yeterli değildir. Onlara Anadolu'da neyin inşa edildiğini de anlatmalıyız. Bir medeniyetin nasıl şehirler kurduğunu, vakıflar oluşturduğunu, medreseler açtığını, eserler bıraktığını, farklı insan topluluklarıyla nasıl bir hayat kurduğunu göstermeliyiz.

Malazgirt'in asıl ruhu, fetih ile imarın; zafer ile sorumluluğun; kılıç ile kalemin aynı medeniyet tasavvurunda buluşmasındadır. Çünkü bir toprağı kazanmak başka, onu vatan hâline getirmek bambaşkadır.

Bu nedenle Malazgirt'in gelecekteki anlatısı yalnızca tarih kitaplarına bırakılmamalıdır. Sinemamızda, dizilerimizde, belgesellerimizde, çizgi filmlerimizde, romanlarımızda, şiirlerimizde ve tiyatrolarımızda Malazgirt yeniden hayat bulmalıdır. Sultan Alparslan kadar onunla aynı ülküye yürüyen komutanlar, askerler ve Anadolu'nun ilk mimarları da anlatılmalıdır. Çocuklarımızın zihninde Malazgirt bir tarih sorusu olmaktan çıkmalı; karakter, cesaret, sorumluluk ve medeniyet fikriyle birleşen canlı bir hafıza hâline gelmelidir. Çünkü milletlerin geleceğini yalnızca teknoloji ve ekonomi değil, aynı zamanda güçlü bir tarih ve kültür şuuru da belirler.

Malazgirt'ten Çanakkale'ye, Çanakkale'den Sakarya'ya, Sakarya'dan Büyük Taarruz'a uzanan bu uzun yürüyüşün bize öğrettiği bir başka hakikat daha vardır: Vatan, kendiliğinden var olan bir kavram değildir. Vatan; uğruna mücadele edilen, üzerinde medeniyet kurulan, gelecek nesillere emanet edilen mukaddes bir sorumluluktur. Bu sebeple Malazgirt'i anmak, yalnızca Alparslan'ı ve onun askerlerini yâd etmek değildir. Aynı zamanda bugün bize bırakılan Anadolu'nun kıymetini bilmek, bu ülkenin her karış toprağına karşı sorumluluk duymak ve gelecek nesillere daha güçlü bir Türkiye bırakma iradesini taşımaktır.

Malazgirt'in üzerinden asırlar geçti; fakat o meydanda yükselen dua, irade ve teslimiyet hâlâ milletimizin hafızasındadır. Alparslan'ın "Niyetim hâlistir Yarabbi" diye başlayan duasındaki samimiyet, bugün de bize büyük bir ölçü vermektedir.

Tarih bize yalnızca ne olduğumuzu değil, nasıl olmamız gerektiğini de söyler. Eğer Malazgirt'i gerçekten anlamak istiyorsak, onun ruhunu sadece sözlerimizde değil; eğitimimizde, kültürümüzde, sanatımızda, ilmimizde, ahlâkımızda ve birbirimize karşı sorumluluklarımızda yaşatmalıyız. Çünkü geçmişe sadakat, geçmişi tekrarlamak değil; geçmişten aldığımız emaneti geleceğe daha güçlü taşımaktır.

Öyleyse Malazgirt'te başlayıp asırlar boyunca

devam eden bu kutlu yürüyüşü yeniden düşünelim. 26 Ağustos 1071'i bir tarih olarak değil, bir medeniyet hafızası olarak okuyalım. Alparslan'ın duasını, Anadolu'nun şehitlerini, âlimlerini, sanatkârlarını, devlet adamlarını ve gönül erlerini aynı büyük tarih yürüyüşünün parçaları olarak hatırlayalım. Malazgirt'i çocuklarımıza anlatalım, gençlerimize sevdirelim, sanatla ve edebiyatla yeniden yaşatalım. Çünkü Malazgirt yalnızca Malazgirt'in değil; Anadolu'nun, Türkiye'nin ve gönül coğrafyamızın ortak tarih hafızasında müstesna bir yere sahiptir. Rabbim bu kutlu emaneti hakkıyla anlamayı, korumayı ve gelecek nesillere layıkıyla ulaştırmayı bizlere nasip eylesin. Niyetimizi hâlis, istikametimizi doğru, akıbetimizi hayırlı eylesin.

Malazgirt'in bize bıraktığı en büyük derslerden biri de şudur: Bir milletin büyük tarihini yalnızca geçmişte gerçekleştirdiği zaferler değil, o zaferlerin kendisinden sonra meydana getirdiği değerler belirler.

Meydanlarda kazanılan zafer, şehirlerde kurulan hayatla; kurulan hayat, yetiştirilen insanla; yetiştirilen insan ise ilim, sanat, ahlâk ve adaletle anlam kazanır. Bu bakımdan Malazgirt'i gerçekten idrak etmek, 1071'de kazanılan zaferin büyüklüğünü anlatmakla yetinmemektir.

Asıl mesele, o zaferin hangi ruhla kazanıldığını anlamak ve o ruhun bugün hangi eserlerle geleceğe taşınabileceğini düşünmektir. Dün Anadolu'nun kapılarını açan irade ne kadar önemliyse, bugün Anadolu'yu ilimle, kültürle, teknolojiyle ve güçlü bir medeniyet tasavvuruyla geleceğe taşıyacak irade de o kadar önemlidir.

İşte Malazgirt'in dokuz asrı aşan hatırası bugün bize yeni bir sorumluluk yüklemektedir: Tarihi sadece hatırlayan değil, tarihten ders çıkararak yeni bir gelecek kuran bir nesil olmak. Çünkü geçmişin şanlı sayfaları, bugünün görevlerinden kaçmak için değil, bugünün sorumluluklarını daha büyük bir bilinçle üstlenmek için vardır.

Alparslan'ın Malazgirt'te başlattığı büyük yürüyüşü, bugün kalemimizle, ilmimizle, sanatımızla, üretimimizle ve insan yetiştirme gayretimizle sürdürmek zorundayız. Dün bir milletin kaderini değiştiren o irade, bugün de yeni nesillerin ufkunda yaşamalıdır. Malazgirt'in bize bıraktığı emanet tam da budur: Geçmişin ihtişamına bakıp övünmek değil; o ihtişamdan güç alarak geleceğe layık eserler bırakmak.

Malazgirt'i anlamanın yolu, onu yalnızca geçmişin ihtişamıyla seyretmekten değil, bugünün sorumluluğuyla yeniden okumaktan geçmektedir. Zira her nesil, kendisinden önce bırakılan büyük mirasın hem varisi hem de emanetçisidir. Bizden önce gelenler Anadolu'yu yalnızca fethetmediler; onu şehirleriyle, eserleriyle, ilmiyle, irfanıyla ve insanıyla yaşanabilir bir vatana dönüştürdüler. Şimdi bize düşen de aynı emaneti çağımızın imkânlarıyla zenginleştirmektir. Çocuklarımıza aktaracağımız bir tarih bilgisi, gençlerimize vereceğimiz bir ideal, ortaya koyacağımız bir sanat eseri, üreteceğimiz bir bilimsel çalışma ve kuracağımız her güzel eser, o uzun yürüyüşün bugünkü adımı olacaktır. Böylece Malazgirt, geçmişte kalmış bir zafer olmaktan çıkacak; her neslin kendi çağında yeniden anlamlandırdığı, yeniden ürettiği ve geleceğe taşıdığı canlı bir medeniyet hafızası olarak yaşamaya devam edecektir.

❄ ❄ ❄

ELMALI

Erenler evliyalar pirler otağı,
Yiğitlerin pehlivanların yatağı,
Yedi asırdır süren Yörük durağı,
Türk'ün ilk er meydanı bura Elmalı.

Pehlivanlar çimende şiraze bağlar,
Yenenler sevinir yenilenler ağlar,
Yiğitlik destanı bu meydanda doğar,
Türk'ün ilk er meydanı bura Elmalı.

Zurnanın sesidir nefesi aldıran
Davulun ritmidir kalpleri çarptıran
Yürekler zor dayanıyor heyecandan
Türk'ün ilk er meydanı bura Elmalı.

Koca Yusuf'tan gelir bizim şanımız
Al bayrak uğrunda helaldir kanımız
Anadolu, ata dede ocağımız
Türk'ün ilk er meydanı bura Elmalı.

Hırkamız temizdir olsa da yamalı
Dostların önüne sereriz hep halı
Güreşe gelenlere selam salmalı,
Türk'ün ilk er meydanı bura Elmalı.

Coşkun BOLAT